

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

KATEŘINA FUSKOVÁ

ZDENĚK MATĚJČEK A JEHO PŘÍNOS SPECIÁLNÍ PEDAGOGICE

Bakalářská práce

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci zpracovala samostatně pod odborným vedením
Mgr. Kateřiny Jeřábkové, Ph.D. a použila jen prameny uvedené v seznamu bibliografických
citací.

V Olomouci dne

.....

Kateřina Fusková

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi poskytli pro účel této práce svůj čas a zejména chci poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Kateřině Jeřábkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, ochotu, cenné rady a užitečné připomínky při realizaci práce.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.	7
1.1 Život Zdeňka Matějčka	7
1.2 Nejvýznamnější díla.....	9
2 Rodina a dítě.....	11
2.1 Základní psychické potřeby dítěte v rodině	11
2.2 Rodina jako základ.....	14
2.3 Po dobrém nebo po zlém?	15
2.4 Kolektivní výchova.....	18
3 Deprivace a subdeprivace	19
3.1 Kniha Psychická deprivace v dětství	19
3.2 Deprivace.....	21
3.2.1 Deprivační situace.....	23
3.2.2 Frustrace, konflikt, zanedbanost	24
3.2.3 Prevence psychické deprivace	25
3.2 Subdeprivace	26
3.3 Pěstounská péče	28
3.4 SOS vesničky.....	29
4 Dyslexie	31
4.1 Definice dyslexie a její vznik	31
4.2 Příčiny dyslexie	34
4.3 Diagnostika dyslexie	35
4.4 Náprava dyslexie.....	36
5 Rodina a dítě s postižením	39
5.1 Rady pro rodiče.....	40
5.2 Výchovné přístupy	42
6 Přínos Matějčka pro speciální pedagogiku v kontextu současných poznatků	45
ZÁVĚR.....	48
SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	50
Seznam elektronických zdrojů	52

ÚVOD

Motto: „Rozumět znamená pomáhat.“ (Zdeněk Matějček)

Tato jednoduchá, ale pravdivá věta, kterou řekl na konci svého života uznávaný dětský psycholog Zdeněk Matějček, v sobě skrývá vše, co by měl každý vědět o smyslu a poslání speciální pedagogiky. Člověk, který chce dobře pomáhat lidem s jakýmkoliv druhem postižení, by měl podrobněji poznat nejen druh postižení, ale především rozsah omezení života. Z tohoto důvodu jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala téma: Zdeněk Matějček a jeho přínos speciální pedagogice.

Zdeněk Matějček je jedním z českých celosvětově uznávaných dětských psychologů, ale svou činností a přístupem se zasloužil o velký pokrok i ve speciální pedagogice, což bych ráda shrnula a uvedla ve své práci. Chtěla bych vyzdvihnout jeho nejzásadnější vlivy ve speciální pedagogice. Zdeněk Matějček byl vynikající psycholog, který rozuměl dětské duši.

Cílem mé práce je přiblížit dílo tohoto velikána, které přispělo k teorii a praxi speciální pedagogiky. Dostat do podvědomí člověka, který se zasloužil o mnoho přínosných a pro život pozitivních skutečností. Jako jeden z mnoha se zasloužil o založení SOS vesniček, uměl se vžít do dětské duše jako nikdo jiný a udělal mnoho dalšího jak pro rodiče, tak ostatní společnost. Důkazem toho všeho je samozřejmě to, že jeho knihy vyšly v mnoha cizích jazycích, že dostal mnoho ocenění nejen u nás v České republice ale i v zahraničí.

Tato teoretická práce, která je analýzou dostupných zdrojů, je rozdělena do pěti částí. První z nich pojednává o osobnosti profesora Matějčka, jeho životě, rodině, práci a dalších informací z jeho života. Přibližuji v ní, jak úspěšným byl nejen psychologem ale i speciálním pedagogem, čím se zasloužil, aby se na jeho jméno nezapomínalo. Ocenění, která si zasloužil svou prací a úsilím nejen u nás ale i v zahraničí. Pojednává o jeho nejvýznamnějších pracích a dílech z oblasti speciální pedagogiky.

Další části této práce se věnují oblastem, které souvisí se speciální pedagogikou, neboť chci poukázat na jeho přínos tomuto oboru.

Druhá část poukazuje na psychické potřeby dětí v rodině, co dítě v životě nejvíc potřebuje. Věnoval se podrobnému studiu dětí v ústavech, poukazoval na nezastupitelnou úlohu rodiny. Dětem, které neměly štěstí na rodinu, se snažil vylepšit ústavní výchovu. Byl významným spoluzakladatelem SOS vesniček, věnoval se náhradní rodinné péči, rodinné

výchově a problematice nechtěných dětí. Za třicet pět let praxe, vyšetřil více než třicet pět tisíc dětí, i tento počet poukazuje na to, že mu děti nebyly nikdy lhostejné a chtěl jim pomoci.

Třetí část je zaměřena na deprivaci a subdeprivaci, Jako jeden z průkopníků se Matějček zabýval sledováním vývoje dětí v kojeneckých ústavech a dětských domovech a poukazoval na závažné ohrožení duševního a sociálního vývoje dětí. Spolu s Josefem Langmeirem napsali o deprivaci dílo, které je proslavilo nejen v České republice.

Čtvrtá část se zabývá problematikou dyslexie, Matějček se touto problematikou zabýval téměř padesát let a přispěl mnoha cennými poznatky.

Poslední, tedy pátá část se zabývá výchovnými styly u rodin s dětmi s postižením, je zaměřená na rady pro rodiče aby vedly co nejběžnější život a nestranili se společnosti.

1 Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.

Jméno Zdeňka Matějčka je známé snad všude, je to světově uznávaný český psycholog a pedagog, který se orientoval zejména na poradenskou praxi a popularizaci poznatků z vývojové psychologie, pedopsychologie, diagnostiky a speciální pedagogiky. Předmětem jeho zájmu byly hlavně rodinná výchova, náhradní rodinná péče, problematika nechtěných dětí apod. Jeho četné publikace i rozhlasové a televizní besedy významně přispívají k široké pedagogické osvětě. Každý kdo ho znal, nebo o něm někdy napsal nějakou zmínku, tak musí uznat, že jeho charakteristickým rysem byla jeho „laskavost“. Byl stále optimistický, měl mimořádnou schopnost dodávat lidem odvahu a naději, ať už dětem či jejich rodičům. Jeho práce přesáhla daleko hranice republiky, a jelikož zkoumal témata nesmrtelná, tak jeho práce přesáhla i hranice současnosti. (Cipro, 2001; Učitelské noviny, 2004)

1.1 Život Zdeňka Matějčka

Zdeněk Matějček se narodil 16. srpna 1922 v Chlumci nad Cidlinou. Jeho otec byl ředitel hřebčína a vrchní rada, měl velkou zálibu v myslivosti, a tuto zálibu Matějček s bratrem zdědili po něm. V dětství dostal vzduchovku a velice rád střílel vrabce, kterých bylo v tehdejší době mnoho. Na svou maminku nejčastěji vzpomíná jako na hodnou duši, která mu s bratrem nejraději četla, a dělalo jí to potěšení. Posilovala u nich sociální citění a smysl pro dobročinnost. Maminka často četla dobrodružné knihy, což měl Matějček velice rád, a vyvolalo to u něj lásku k cestování a poznávání cizích krajů (v budoucnu vycestoval do Tasmánie, Alžíru na poušť Nalabor a do Kanady). Při vzpomínce na dětství s bratrem se mu vybaví jedna příhoda. Dostali s bratrem dětskou motýčku a hrabičky, po chvíli hraní dostal Matějček přes hlavu motýčkou. To množství krve si stále vybavoval. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Ve čtyřech letech u něj lékaři zjistili vykloubený kyčelní kloub a musel podstoupit operaci, aby dále nekulhal. Vybavuje si, že byl velice úzkostné dítě, stále plakal a možná proto měl v budoucnosti větší pochopení pro tyto děti. (Na plovárně s Markem Ebenem, 2003)

Pocházel z panské rodiny, měli velkou zahradu a hospodářství, ale žili skromně, přestože měli dvě služebné, zahradníka a osobního kočího. Celá Matějčkova rodina brala

postavení rodiny spíše jako zátěž, i proto se snažili s bratrem získat si přízeň svých vrstevníků obyčejným přirozeným způsobem. V dětství se přestěhovali ze zámku na lichtensteinské panství. Po komunistickém převratu, kdy otec byl zbaven místa a vedení panství, se opět přestěhovali, tentokrát do hájovny. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Do obecné školy začal chodit v Kladruzech, od páté třídy navštěvoval školu v Přelouči, kde přes týden pobýval u vdovy Slavíkové. Ze školních let rád vzpomíná na školní divadlo, které bylo pro něj i ostatní děti příležitostí k zábavě, která jim chyběla při výuce. Po základní škole navštěvoval gymnázium a své znalosti si ještě doplnil na jednoletém kurzu na obchodní akademii. Po úspěšném zakončení studia na gymnáziu měl velké předpoklady jít dál studovat, ale kvůli válce mu to nebylo umožněno a našel si práci ve firmě Baťa. Po zkušenosti v textilním oboru pracoval jako zemědělský dělník v hřebčíně v Kladruzech, kde dostal zánět plic a posléze i tuberkulózu. Léčba trvala skoro celý rok a tohle celé období strávil doma v Kladruzech. V době, kdy byl přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, musel odjet na léčení do sanatoria v Tatrách ve Starém Smokovci. (Brož, Kuchyňová, 2018; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Při studiu filozofie se sám z vlastní vůle vzdělával ve studiu psychologie a nakonec studium psychologie zcela nahradilo Matějčkův záměr studovat literaturu a stát se profesorem. Už při studiích, v roce 1949 začal navštěvovat Sociodiagnostický ústav v Praze, kde získával zkušenosti z oboru. Od roku 1953 pracoval v dětské psychiatrické ambulanci. V roce 1952 spolu s Josefem Langmeierem objevili chlapce, který se nemohl naučit číst i přes svou vysokou inteligenci. Trpěl totiž poruchou zvanou dyslexie, o které se zatím vědělo něco málo jen v USA, Anglii a Dánsku. V roce 1954 když se zakládá dětská psychiatrie v Dolních Počernicích, stal se Matějček jejím psychologem a převzal zde i výzkum dyslexie, které se pak věnoval do konce života. (Matějček, 1974; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Po celou dobu svého studia a následně i po, jako samouk, se věnoval studiu cizích jazyků. Ovládal latinu, angličtinu, ruštinu a španělštinu. To mu bylo přínosem po celý jeho život, nejen při jeho psychologických a pedagogických činnostech ale také při cestování po všech koutech světa. V prosinci 1951 se oženil s Jaroslavou Žížkovou, se kterou se seznámil při sportu, oba měli rádi volejbal. Měli spolu tři děti (dvě děvčata a jednoho chlapce). Jako otec a pedagog v jednom zastával výchovu, kdy vždy byla připravena vařecha jako hrozba, ale nikdy by ji nepoužil, byl zastáncem jen pohlavků a promluvy. Umělo ho vytočit, když se děti hádaly jen jako „na efekt“ a ječely na sebe a do toho na ně začala ječet i jejich maminka. (Brož, Kuchyňová, 2018; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Matějček byl velmi činný a produktivní nejen ve své vědecké práci. Věnoval se výzkumům sledujícím osudy dětí vychovávaných mimo rodinu, zabýval se specifickými poruchami učení. Po sametové revoluci byl prvním předsedou našeho výboru pro UNICEF a spolupracoval i s UNESCO. (Učitelské noviny, 2004)

Do důchodu šel Matějček oficiálně v roce 1987, ale na jeho aktivitě, práci a způsobu života se to nijak neprojevalo, i nadále byl zaměstnán a zaneprázdněn. Pracoval tři dny v týdnu v Psychiatrickém centru v Praze a jeden den v týdnu v poradně pro děti a rodiče v centru Paprsek. Ve zbývajícím čase přednášel na katedře psychologie a nejen tam. Ve svých osmdesáti letech zvládal cestu do práce stále s elánem, i když trvala celou hodinu a čtvrt metrem a hromadnou dopravou. Přednášel ve všech koutech celé republiky i mimo ni. Ve volných chvílích se věnoval psaní knih a našel si čas i na svá vnoučata (kterých měl 6) a na své záliby (zahrada, včely, rybaření). (Brož, Kuchyňová, 2018; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Matějček zemřel 26. října 2004 v Praze. Matějček významně přispěl ke zdravému vývoji naší společnosti, k obohacení svého oboru. Životní poslání a odkaz Zdeňka Matějčka dalším generacím zcela jistě vystihuje cena „Za úsilí o nápravu věcí lidských“, kterou mu udělila Nadace Pangea, která se hlásí k odkazu J.A. Komenského. Získal ji za „odkrývání mělčin a hlubin světa dětských radostí, úzkostí a nelásky.“ (Učitelské noviny, 2004)

Matějček už dlouho plánoval menší studii o dětech, v pojetí starého kronikáře Kosmase. Při 600. výročí úmrtí Karla IV. ho napadlo napsat pojednání o jeho dětství, nebo třeba dětství Václava II. Odedávna ho láká psát pohádky a mýty. Dost si k těmto tématům nastudoval, ale bylo by prý těžké s tímto prorazit v trochu jiném pohledu, tak to nechal na dalších generacích. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

1.2 Nejvýznamnější díla

Pokud bychom se chtěli pokusit vyjmenovat všechny Matějčkovy publikace, články a rozhovory, které za svůj život zveřejnil, byl by nadmíru překročen limit bakalářské práce. Je více než pravděpodobné, že by se nám ani nepodařilo dohledat veškeré příspěvky a publikace, neboť on nepublikoval jen u nás ale i v cizině. Přiblížíme si alespoň některé z nich, které jsou významné jak pro veřejnost, tak pro speciální pedagogiku.

Za svou klinickou praxi napočítal více než 40 000 vyšetření dětí, která sám vykonal a zapsal. Během této doby napsal mnoho odborných publikací a nespočet článků, působil také v různých publicistických pořadech v televizi i v rádiu. (Jirků, 2003)

Napsal mnoho knih o psychické deprivaci dětí, nejznámější je ovšem kniha, kterou vytvořil s Langmeierem a to „Psychická deprivace v dětství“, tato kniha byla přeložena do několika cizích jazyků a získala i mezinárodní ohlas. Často se zabýval dětskou duší, která mu nebyla lhostejná. Publikoval knihy, které radí rodičům jak se chovat k dětem (Rodičům na nejhezčí cestu, Co kdy a jak ve výchově), jakou při výchově zvolit metodu (Po dobrém, nebo po zlém?). Radil rodinám, které si chtějí osvojit dítě, sepsal desatero pro náhradní rodiče, které je inspiračním vodítkem v této oblasti, vydal knihu Náhradní rodinná péče, Nevlastní děti a nevlastní rodiče a mnoho dalších. V některých knihách popisoval hlavně rodičům, jak se cítí děti doma s rodiči (Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist).

Celoživotním tématem pro něj nebyly jen děti, ale i specifické poruchy učení a především dyslexie, té se také věnoval v mnoha svých knihách (Dyslexie: specifické poruchy čtení, Dyslexie).

Pro rodiny, kterým osud přisoudil dítě s mentálním postižením, nastínil výchovné styly, které by se mohly použít při výchově takového dítěte, a pomáhal takovým rodinám se s touto situací vyrovnat (Mentálně postižené dítě v rodině).

Psal i mnoho článků, pravidelně publikoval v časopise Děti a my nebo v časopise Vlasta a vystupoval také v dětském pořadu Vlaštovka.

V oblasti Matějčkova díla je to jen kapka v oceánu jeho publikační činnosti, která se týká oblasti speciální pedagogiky. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

2 Rodina a dítě

Když se řekne rodina, každému se vybaví asociace většinou milých, laskavých, hezkých a hřejivých pocitů. Slovo rodina má samo o sobě velmi silný emoční náboj. Tento výraz lze najít ve všech uměleckých odvětví a vždy vyjadřuje lásku a krásu. Všichni se snaží o velké zdůraznění tohoto slova. (Matějček, 1994b)

Jeden ze základních předpokladů pro zdravý duševní vývoj dítěte je, aby vyrůstalo v prostředí, které je citově vřelé a stálé a tím by měla být rodina. Zdá se to být jako samozřejmost, ale je třeba se nad tím zamyslet, abychom splnili dvě základní podmínky pro harmonickou rodinu. První je, aby rodiče měli rádi své děti, a druhá požaduje, aby se měli všichni rádi navzájem. Když se tyto dvě podmínky splní, vytvoří si příjemné společenství, které bude trvat po celý jejich život, a všem bude dobře. (Matějček, 1986)

Rodina je považována za jednu z nejstarších lidských společenských institucí, je zde od dávné historie a vznikla nejen z reprodukčních důvodů, ale i z důvodu potřeby své potomstvo ochraňovat, vzdělávat a učit novým věcem. Celkově tedy, aby se člověk naučil připravovat na život a věci s ním spojené. Od dřívějších dob se toho mnoho změnilo, jako třeba různé potřeby a tendence, jedna potřeba ale přetrvává dodnes a vždy tady bude, a to je potřeba chránit děti, vychovávat je, vzdělávat je a hlavně se o ně starat. (Matějček, 1986)

Dítě pro rodinu znamená především posílení rodinného společenství a přináší hlavně radost a zábavu, jinak by byl život prázdný a nudný. Když máme děti, máme tu někoho, komu můžeme věnovat naši lásku, myšlení a své snahy a naděje. Dítě má v sobě určitou hodnotu, kterou přináší rodičům to, co lze pokládat za uspokojení duševních potřeb. Přináší jim stimulaci v podobě nových poznatků a zkušeností, citovou vázanost, výhled do budoucna a hlavně smysl života. (Langmeier, Matějček, 1986)

2.1 Základní psychické potřeby dítěte v rodině

Matějček uvádí, že dítě potřebuje mnoho věcí, ale ze všeho nejvíc jistotu ve vztazích ke svým lidem. Definoval pět hlavních psychických potřeb dítěte, které jsou potřeba k naplňování a uspokojování jeho potřeb, aby se mohlo „normálně“ a zdravě vyvíjet. Jestliže nedochází k citovému uspokojování, může dojít k tzv. psychické deprivaci, která může vývoj osobnosti nepříznivě ovlivnit.

Základní psychické potřeby dítěte jsou:

1. **Potřeba celkové simulace** – je zapotřebí přiměřeného přívodu různých podnětů náležitého množství a variability. Dítě by mělo být podněcované v oblasti zrakové, sluchové, hmatové atd. Přirozeným zdrojem je každodenní tělesný, zrakový a řečový kontakt s dítětem.
2. **Potřeba smysluplného světa** – dítě kolem sebe potřebuje mít smysluplný svět, což znamená mít stálost věcného a sociálního prostředí, které se mu prostřednictvím rodiny dostává a dítě se v něm orientuje. Tato potřeba umožňuje organismu dítěte učit se a nabývat zkušeností.
3. **Potřeba lásky, citové jistoty** – děti přijímají lásku, ale také ji vracejí. Dítě potřebuje trvalý kladný vztah k mateřské osobě (nemusí to být biologická matka), potřebuje také kladný opěťovaný vztah k dalším členům rodiny, později i vrstevníkům, a v budoucnu také potřeba životního partnera.
4. **Potřeba identity, najít své vlastní já** – zde úzce souvisí citová úroveň se sociální. Dítě si v interakci se svým okolím postupně začíná uvědomovat své vlastní já. Vytváří se mu sebevědomí, sebepřijetí a jeho identita, která se dotváří v období dospívání. Každý má potřebu někam patřit a mít přijatelnou pozici.
5. **Potřeba životní perspektivy, otevřené budoucnosti** – velmi důležitou potřebou je sdílení společné, otevřené budoucnosti. Tuto budoucnost má dítě právě v rodině. Umožňuje ucházející prožívání osobního běhu života. (Langmeier, Matějček, 1986; Langmeier, Matějček, 2014)

Pro rodinu je typické, že by si navzájem měli uspokojovat a naplňovat své psychické potřeby, to ovšem lze jen tehdy, pokud v rodině panují pozitivní a ideální vztahy. Vzájemně si členové navozují pocit jistoty a bezpečí, spokojenosti, uvolnění, radosti a dalších příznivých libých pocitů. (Matějček, 1994b)

Matějček (1986) na základě svých studií vyvozuje, že tyto potřeby nemůže mít uspokojené dítě v kolektivních zařízeních, v rodinách, kde své děti zanedbávají, ubližují jim, ponižují nebo dokonce je týrají, ale i ve vlastních rodinách, které nesplnily základní potřeby. Moderní doba objevila starou pravdu, že děti potřebují lásku. Ovšem nesmíme si představit rozněžnělé hýčkání a rozmazlování, musíme dát dítěti hluboký pocit jistoty. Dítě musí cítit, že k někomu patří, k někomu kdo jej neopustí, na koho se může spolehnout, že je součástí spokojeného rodinného života.

Jaká je vlastně vhodná výchova pro dítě? Je to snad výchova autoritativní nebo liberální? Tuto otázku kladlo Matějčkovi mnoho lidí a on měl vždy připravenou odpověď: „Rozumná je zase střední cesta. Příliš autoritativní výchova láme dětem charakter a příliš liberální přístup zvyšuje jejich úzkost. Každé dítě potřebuje řád, musí vědět, co smí, co se musí a co se nesmí. To mu dodává pocit jistoty.“ (Matějček in Jirků, 2003 [online])

Kromě výchovného stylu je důležité dítě dobře znát, rozumět mu a chovat se ve své výchovné roli tak, aby se to shodovalo s jeho zájmy a charakterem. Nesmíme podlehnout jen umělé výchovné ideologii, ale musíme se zaměřit na to, kam a k čemu bychom rádi směřovali naše vlastní působení. Důležité je dobře se dívat, dítě si většinou naznačí, ukáže nebo jakkoliv sdělí, co vlastně potřebuje. (Matějček, 2000a)

Dle Matějčka (2001c) existují tři nebezpečné věty, které by se nikdy neměly říkat dětem. Takových vět je více než uvedeme, ale tyto tři jsou opravdu nebezpečné a nikdy by se neměly říkat. Jsou to:

Nikdy neříkejte: „**Nemám tě ráda! Nemám tě rád!**“ Tato věta nikdy nemůže být pravdou, vždycky budou mít rodiče rádi své děti, ať se děje co se děje. Předně tato věta může v dítěti vyvolat zmatek, dítě potřebuje vědět, že je milováno. Ne nadarmo se říká, že když dítě není milováno, je vlastně týráno, a rozhodně bychom neměli týráním vyhrožovat.

Druhá důležitá věta je: „**Nejsi k ničemu!**“ Tato věta dokáže dítě ponížit víc, než si dospělí myslí, pro dítě je důležité vědět, že má pro své nejbližší význam a hodnotu. Je dokázáno, když dítěti tuto větu rodič říká, snižuje tím jeho sebevědomí, a to pak může mít za následek špatné výsledky ve škole, i když má dítě inteligenci výbornou.

Poslední důležitá věta, která by se nikdy dětem říkat neměla je: „**Děláš mi ostudu!**“ Touto větou totiž rodiče dokazují, že jim ani tak moc nezáleží na dětech, jako na jejich osobě samotné. Zdůrazňujeme tím své postavení a svou důstojnost. Není chybou dát dítěti najevo, že je jeho chování nevhodné nebo neslušné, ale rodiče ze sebe nesmí dělat povýšené vychovatelské netykavky.

2.2 Rodina jako základ

Rodina není jediná instituce, která může vychovávat dítě, ale je to jedinečné zařízení, které má v kompetenci ovlivňovat dítě od narození. Rodina ovlivňuje dítě tím nejpřirozenějším způsobem, a jako jediná může co nejplnohodnotněji naplňovat jeho psychické potřeby. Dítěti předává také model mezilidských vztahů, kterými se bude v budoucnu řídit a ponese ho sebou po celý život. (Langmeier, Matějček, 1986)

Tato fungující skupina nemusí vždy zákonitě znamenat jen dny zaplněné láskou, sluncem a štěstím, je zcela normální, když se občas objeví hádky a neshody a bylo by asi i neobvyklé kdyby ne. Nikdo z nás není anděl, aby se dokázal ovládat, jak by bylo vždy žádoucí a vhodné. Každý z nás je nějaký a někdo vyletí dřív, jiný později. Není hádka jako hádka, a některé neshody mezi rodiči, které jsou v určité míře, nemusí mít na děti negativní dopad. Ovšem také to závisí na tom, jestli má dítě hlouběji ukotvenou lásku, pocit bezpečí, souznění a rodinnou pohodu než neshody a hádky. Dítě je neobyčejně vnímavé a dobře rozpozná, kde jsou meze zlosti a kde už to přerůstá v nenávist. Pokud je v dítěti zabudovaný model šťastných rodičů, nedělá mu to problém, být svědkem rozzlobení rodičů. A i přes pár hádek je pro dítě rodina základní životní jistotou a tu dítě potřebuje pociťovat neustále. (Matějček, 1994b)

Rodina je místem, kde dítě nejpřirozenějším způsobem poznává vztahy mezi lidmi a to nejen k němu samému, ale i k okolí. Každý má v rodině nějakou roli, kterou dítě vnímá a rychle si ji zažije. Role v rodině se maličko podobají rolím v divadle, ale s tím rozdílem, že v rodině se role žijí a v divadle hrají. Maminka je pro něj vždy otevřená náruč, tatínek vše vysvětlí, se vším poradí a prarodiče vnoučeti splní vše, co mu na očích vidí. Dítě si brzy utváří a ujasňuje své role. Sleduje a zažívá si pozitivní, tak i negativní druhy jednání. (Langmeier, Matějček, 1986)

Matějček (1994b) se průkopnický věnoval studiu podmínek vývoje dětí v ústavech, v prostředí psychického strádání. Dlouhodobě sledoval děti z rozvedených rodin, děti narozené mimo manželství i nechtěné. Je považován za reformátora péče o děti, pro něj má nezastupitelnou úlohu rodina. Ať už je to rodina vlastní, nevlastní či náhradní. Podle Matějčka je výchova v rodině přirozenější a přijatelnější pro dítě než výchova ústavní. Děti, které jsou vychovávány v ústavním zařízení, si nesou do dalšího života různé deformace, co se týče citového strádání a života v permanentní nejistotě. Základ pro dobré psychické zrání dětí je rodina vlastní, nevlastní či náhradní.

Nevlastní rodina a náhradní mají zpravidla poněkud obtížnější situaci. Dítě za své rodiče považuje ty, kdo se k němu mateřsky chovají, a vůbec mu nezáleží na tom, jestli je to potvrzené z porodnice. Rodiče nevlastní a náhradní mají těžší situaci v tom, že musí dětem vytvořit prostředí skutečného domova, kde budou naplňovány základní psychické potřeby a hlavně ta nejdůležitější pro děti, pocit jistoty a bezpečí. Rodinné prostředí by mělo být stále a stabilní. Důležité je pro dítě porozumění, rodiče by měli být velice trpěliví, nesmí chtít dát dítěti všechno hned, nesmí nic uspěchat, ani přizpůsobování se. (Matějček, 1994b)

Důležité pravidlo pro rodiče, ať už vlastní, nevlastní či náhradní je, když chtějí navázat pozitivní vztah s dítětem, nesmí se do nikoho a ničeho stylizovat. Dítěti nic nepředstírat, v ničem se nepředhánět, ale také si jej nekupovat, nepodbízet se mu – zkrátka být svůj a maximálně upřímný. (Matějček, 1994b)

Tohle vše lze dosáhnout v rodině, nikoli v ústavní výchově dětí. Ne že by se snad vychovatelky a pracovníci málo snažili, ale nikdy nemůžou dát dítěti totéž co rodina. Matějček spolu s dalšími odborníky vypracovali dlouholetou, výzkumnou studii, ve které srovnávají vývoj dětí v ústavní výchově a v rodinách (ať už vlastních či pěstounských) a zjistili, že děti z dětských domovů vykazují později ve středním věku nízkou společenskou kompetenci, nízkou úroveň školního vzdělání, nízkou sociální integraci a celkově mají problémy s láskou. Děti v rodinách vykazovaly nejvyšší životní spokojenost. (Langmeier, Matějček, 1986)

2.3 Po dobrém nebo po zlém?

Výchova dítěte není jednoduchá záležitost a každý má jiný přístup k vlastní výchově. Jedni jsou zastánci pravidla, když byli doma hodně bití, tak dnes ví, že škoda každé rány, která padne vedle. Jiní zase zastávají opačný způsob, i když byli v dětství bití, vědí, že na své dítě nikdy ruku nevztáhnou. Rodiče obou těchto názorů mají nepochybně své dítě rádi a myslí to upřímně, ovšem okolí může být jiného názoru na tyto způsoby výchovy. (Matějček, 1999)

Na otázku, kdy je možné začít dítě vychovávat, mnoho lidí odpovídá, že od doby kdy má dítě alespoň trochu rozum, když je možné se s ním domluvit. Matějček a další odborníci se domnívají, že dítě je vychováváno už během těhotenství. Lidský plod v těle matky dokáže vidět a slyšet, tak může i něco prožívat a učit se. Nejdůležitější je co dítě vnímá a cítí. Začíná se formovat jeho postoj a očekávání vůči sobě samému. To jaké dítě bude v budoucnu, z části

závisí na tom, co se o sobě dozvídá v děloze a hlavním zdrojem těchto poselství je matka. Neznamená to ovšem, že dítě poznamená jakákoliv povrchní, přechodná starost, ale jde o hlubší a trvalé formy citění. Takže na otázku kdy začít s výchovou je odpověď jednoduchá, výchova probíhá neustále, i když si to rodiče neuvědomují. Začíná to v těhotenství a pokračuje po narození a dál do budoucna. Jednak je důležité jak se k dítěti chováme, jaký k němu máme vztah, jak s ním mluvíme a jak se cítí, podle toho se dítě chová. Dále pak záleží, jaké povahy jsou rodiče, jaký vedou život a zda jsou šťastní či mají život plný stresu a starostí. Tohle vše může také ovlivnit postoj k výchově dítěte. (Matějček, 2013; Matějček, 1993)

Každý rodič většinou zastává vlastní výchovný styl a myslí si, že je pro dítě ten nejlepší. Výchovnými styly se u nás nejvíce zabýval profesor Jan Čáp. Ten vyvozuje tři základní typy výchovného přístupu k dítěti.

1. **Autokratický (autoritativní, dominantní)** - vychovatel sám nejlépe ví, co dítě potřebuje a na jeho přání se moc neohlíží, trestá jej a rozkazuje.
2. **Liberální** – tento přístup se vykazuje slabým vedením a řízením. Vychovatel se o výchovu dítěte moc nestará, neklade nějaké zřetelné požadavky.
3. **Sociálně integrační (demokratický)** – vychovatel má celkem jasno o cílech, dává méně příkazů a více podporuje iniciativu dítěte, působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Má pochopení pro individualitu a je přístupný diskuzi. (Matějček, 1999)

Toto členění výchovy je pouze schematické, ve skutečnosti se s nimi setkáváme v méně vyhraněných podobách a různých kombinacích. Nejlákavější je třetí typ, ovšem jeho principy jsou obtížněji splnitelné, ani tento styl se neobejde bez příkazů a napomenutí. (Matějček, 1999)

Matějček (1999) je zastáncem staré poučky, která říká, že dobře potrestat může jen ten, kdo má dítě opravdu rád. Každé dítě dobře pozná, jestli je má někdo rád, učí se to již od kojeneckého věku, kdy si vytváří citový vztah ke „svým lidem“, nejčastěji k matce. Učí se lidem důvěřovat, zkouší jejich jistotu a pocit bezpečnosti. Na tomto podkladě bude v budoucnu vnímat celé výchovné zacházení ze strany rodičů.

Když se řekne výchova po dobrém nebo po zlém, čeká se odpověď po dobrém, neboť se to říká a říkat má, protože je to tak správně i dle pedagogiky. Život je ovšem trochu složitější, nedá se vměstnat do pedagogických pouček a je důležité si uvědomit, že obě varianty jsou správné. Vždy hraje roli celá osobnost vychovatele, porozumění jeho

výchovným stylům, znamená porozumění jeho osobnosti. Každý vychovatel (rodič) by jednal se stejným dítětem zcela odlišně. Jednak je každý ovlivněn jinou náladou, celkovým duševním stavem a také všechny ovlivní momentální společenská situace. V osobnosti jedince se odráží její vlastní zkušenost z dětství, vztah s rodiči, zkušenosti ze školy, vztahy k druhým lidem a hlavně bezprostřední okolí. Nikdo není stejného temperamentového založení, nemá zcela totožnou inteligenci, i tohle jsou důvody rozdílné výchovy a zaměření na výchovu po dobrém nebo po zlém. (Matějček, 1993)

Není to vůbec jednoduchá záležitost, jestliže jsou děti již odrostlé, stane se patrně častěji, že můžou být svým rodičům „nevděční“, což se rodičů velice dotýká a bolí je to. *„Ostatně platí tu ona stará známá poučka, že nezáleží jenom na tom, co dáváme, ale především na tom, co to dává těm, kdo přijímají. Jsou tu dvě strany. A kde jsou dvě strany, tam je nutně i vztah.“* (Matějček, 1993, s. 105) Základní podmínkou pro dobrou výchovu je vřelý citový vztah, jeden druhého musí mít rád, aby si dělali radost, ale aby je také mrzelo, když tomu druhému ublíží. Nepřítelem toho všeho je násilí a yynucování, neboť vděčnost se nedá vynutit tresty ani za zásluhy. (Matějček, 1993)

V rodině, kde je dítěti vše splněno, tam nejsou žádné citové podmínky pro vděčnost. Ty se vytvářejí tehdy, když se v dítěti vzbudí touha po něčem a když dítě nepokládá uspokojení za něco samozřejmého. Tohoto lze v dobrém využít ale také ve zlém zneužít a děje se tak až příliš často, hlavně v rozvedených rodinách, kde si chce rodič ukořistit dítě.

Ke správné výchově vedeme dítě již od malička. Učíme ho za vše poděkovat, nevynucujeme si ale vděčnost, tím bychom dosáhli jen pravého opaku. Nepochybné je jít sami dobrým příkladem a nebrat vše čeho se nám dostává za samozřejmost. (Matějček, 1999)

V pozdějším věku pak dobře vedené dítě zpravidla samo pochopí, že život je dar a v něm jsou vzácné hodnoty, které bychom neměli promarnit. Potom může být dítě vděčné za vše, čeho se mu dostává a pochopí skutečnost, že když nám je odpuštěno, měli bychom i my odpouštět. Tohle vše je přirozený cíl výchovy, nejen citové ale i té, která se zabývá odměnami a tresty. Z toho také vyplývá známá pravdivá věta: „jen ten kdo má opravdu rád, může dobře potrestat“, a to by měl vědět každý rodič či vychovatel. (Matějček, 1993)

2.4 Kolektivní výchova

Umísťování dětí do ústavní výchovy bylo nejčastějším způsobem řešení krizové situace dítěte. Tohle se Matějček snažil změnit, chtěl poukázat na důležitost rodiny.

V padesátých letech se přestala brát rodina v Československu vážně a místo toho se dostávala do popředí kolektivní výchova dětí. Matky nesměly dlouhou dobu trávit na mateřské dovolené, proto se zřizovaly celodenní jesle a někdy i celotýdenní jesle. Na dětech se to nijak neprojevalo na první pohled, ale Matějček a další čeští psychologové dokázali, že ty děti, které byly vystaveny této kolektivní péči dlouho, vykazovaly známky citové deprivace. Domnívali se, že to bylo právě tím, že neměly jednu osobu, která by na ně soustředila svou pozornost a dala jim pocit bezpečí a jistoty. Děti svou citovou deprivaci projevovaly úzkostí, plachostí, nedůvěrou a nejistotou. (Polanská, 2017; fod.cz, 2020)

Prokázal, že ústavní výchova představuje závažné ohrožení duševního a sociálního vývoje dětí. Po uznání filmu Děti bez lásky (poukazoval na ústavní výchovu a deprivaci dětí) tehdejší komunistickou stranou zase mohly matky být na mateřské dovolené déle, a nemusely chodit do práce na noční směny. Trávily svůj volný čas k naplnění života svých dětí. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Rodina je pro dítě základ ke spokojenému a kvalitnímu životu a rodiče jsou pro dítě hlavní osoby. „*Je třeba, aby oba vytvářeli svým dětem rodinu, která je živým, dynamickým společenským organismem, přinášejícím uspokojení všem svým členům. Je třeba udělat všechno pro to, aby rodiče měli pocit jistoty jeden v druhém a dítě aby mělo pocit jistoty v nich.*“ (Langmeier, Matějček, 1986, s. 354)

Šťastné dítě je podmínkou pro spokojenou rodinu, a aby byla rodina spokojená, je třeba zajistit dobrý a šťastný domov. Dítě, které má spokojené dětství, má výborně nakročeno k utváření zdravé lidské osobnosti. Duševně zdraví, zdatní a vyspělí lidé tvoří zdravou společnost. (Matějček, 1986)

3 Deprivace a subdeprivace

Problematika duševního strádání je tady už od nepaměti, jak se Langmeier a Matějček (2014) domnívají, je tady už od starých kronikářů. Jako příklad, uvádí pověst o císaři Bedřichovi II., který dal své děti vychovávat chůvám s přísným rozkazem, aby se vyvarovaly jakéhokoliv mluvení, laskání a mazlení. Pouze aby děti kojily a koupaly. Sám císař předpokládal, že jeho děti začnou mluvit onou nejstarší a nejpůvodnější řečí lidstva, pokud nebudou žádné nové řeči učeny. Jeho zvědavost však nebyla uspokojena, protože děti zemřely, nemohly žít, jak se starý kronikář domnívá, bez láskyplného přimlouvání a radostného výrazu tváře svých chův. Existuje mnoho jiných bájí a pověstí, které sahají ještě dále do minulosti, než zprávy kronikářů. Také básníci a spisovatelé se od dávných dob zabývali osudy opuštěných dětí, které byly vychovávány bez lásky.

3.1 Kniha Psychická deprivace v dětství

V ústavu, zaměřeném na péči o děti, diagnostiku a terapii poruch, se Matějček seznámil s Josefem Langmeierem, s nímž společnými silami vytvořili originální a světově uznávané dílo Psychická deprivace v dětství, ve kterém definovali nový pojem, psychickou deprivaci dětí. V této knize shrnuli autoři výsledky svého desetiletého výzkumu. Prokázali v něm, že ústavní výchova představuje velmi závažné ohrožení psychického a sociálního vývoje dětí, a tyto důsledky pak provázejí děti až do jejich dospělosti. (Langmeier, Matějček, 2014)

Rok 1963 byl pro Langmeiera a Matějčka odrazový můstek, vydali knihu a publikovali ji v Praze. Později vyšla i v Austrálii, USA a v roce 1983 vyšla i v tehdejší SSSR, což bylo velké překvapení. (Jirků, 2003)

„To byl největší úspěch našeho života- prorazit v zemi, kde kolektivní výchova byla takřka po sedmdesát let součástí státní ideologie!“ (Matějček in Jirků, 2003 [online]) To, že mohla být kniha vydána v zemi, která byla jedna z hlavních, co podporovala socialistickou kolektivní výchovu, považoval Matějček za vítězství. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Kniha Psychická deprivace v dětství, kterou autoři sepsali, se zabývá otázkou psychického strádání v dětském věku a jeho pozdějšími následky v životě. Toto dílo nemělo jen informovat lidstvo o dětském strádání a deprivaci, ale bylo součástí osvětového snažení, aby se tento jev vyskytoval ve světě co nejméně. Sledovali především děti opuštěné a zanedbané, žijící v nevhodných rodinných podmínkách. V prvním vydání knihy autoři termín

„deprivace“ teprve zaváděli, chtěli, aby se dostal do podvědomí všech. Později jej museli chránit před nebezpečím, že by mohlo být zneužíváno jako diagnostická nálepka při nejrozličnějších obtížích dětského chování, které ovšem s deprivací nemá skoro nic společného. (Langmeier, Matějček, 2014)

Kniha se stala také námětem slavného filmu Děti bez lásky, natočeného Kurtem Goldbergem. Ve filmu se objevují autentické snímky, kde jsou srovnávány podmínky vývoje dětí v ústavním prostředí a v rodině. Děti byly opravdu přirozené, samy spontánně řekly, co režisér do filmu potřebovali. Snímek byl tehdejšími vládními představiteli zakázán, protože chtěli převzít všechnu péči o dítě do svých rukou (jesle, školky), aby mohla matka brzy do práce. Ovšem nebyli dost rychlí. Mezitím v bienále v Benátkách, kde byl dokument uveden, získal tři první ceny. To nemohla tehdejší vláda přehlédnout, a tak tento film od českých tvůrců prohlásili za úspěch tehdejší české kinematografie i psychologie. Film se posléze odvysílal i v mnoha zemích, kam je spolu s dalšími filmy (o psychické deprivaci a dyslexii) vezl Matějček na cestu kolem světa. Měl za to, že když se lidé mohou na něco dívat, je to pro ně desetkrát přitažlivější, než kdyby kdokoliv mluvil sebelépe. Film zůstal populární i po třiceti šesti letech, kdy se nově namluvil do angličtiny a němčiny a do Švýcarska bylo objednáno nad sto kusů. (Jirků, 2003; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

V Československu byl rok po vydání knihy a odvysílání filmu významný, byl přijat nový zákon o rodině, opět bylo rodině přiznáno první místo mezi výchovnými institucemi. Dnes je to pro nás samozřejmost, ale v roce 1964 to byl přelomový okamžik. (Jirků, 2003; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Pod nátlakem této knihy a filmu začala chvála tehdejší ústavní výchovy slábnout. V padesátých letech trávily děti běžně čas v celodenních někdy i celotýdenních jeslích. Ovšem pak se ukázalo, že ty děti, které byly vystavené příliš dlouhému pobytu v těchto zařízeních, vykazovaly jasné známky citové deprivace, ty se projevovaly např.: citovou nevyrovnaností, plachostí, úzkostí, nedůvěrou nebo třeba nejistotou. Psychologové v knize i ve filmu zdůrazňují, že citovou deprivací netrpí jen děti v ústavní výchově, ale i děti vyrůstající s rodiči, kteří se jim dostatečně nevěnují. (Polanská, 2017)

3.2 Deprivace

Skutečnost, že koncepce psychické deprivace nebyla do roku 1963 ustálená a jednotná, je nejlépe zřetelná už z rozmanitosti termínů, kterými lze tento pojem vyjádřit a které už mnohdy naznačují základní postoj autora. Nejčastěji se užívá pojmu „deprivace“, který značí ztrátu něčeho, strádání nedostatkem uspokojení některé z důležitých potřeb člověka. Nejedná se ovšem o strádání fyzické, ale nedostatečně uspokojené základní psychické potřeby.

Existuje mnoho obměn pojmu deprivace, některé vyjadřují nedostatek výživy, jako je psychické hladovění, psychická karence nebo duševní podvýživa. Mnozí autoři uvažují nad tímto pojmem z různých pohledů, jako např.: nedostatečné ukojení afektivních, emočních potřeb (afektivní deprivace), nedostatek smyslových podnětů (smyslová deprivace), nedostatek citového pouta matky a dítěte (deprivace mateřské péče), nedostatek příležitosti ke hře (hrový deficit). Existuje mnoho autorů a mnoho úvah o tomto pojmu. (Langmeier, Matějček, 2014)

Matějček spolu s Langmeierem (2014, s. 26) vystihli tento pojem následovně *„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“*

Všeobecně má Matějček za to, že dítě ke svému zdravému vývoji potřebuje citovou vřelost a lásku. Dostává-li se mu citové podpory a dosti sympatie, pak to může vynahradit i nedostatek jiných psychických prvků (nedostatek hraček, smyslových podnětů, výchovy a vzdělání). Nejvíce však potřebuje jistotu ve vztazích ke svým lidem. Pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, které je založené na vnitřním, psychickém přijetí dítěte, a nestačí jen biologické rodičovství, pokud nebude pro dítě znamenat něco víc, než jen pouhé potvrzení z porodnice. (Langmeier, Matějček, 2014; Matějček, 1994)

Psychické potřeby dětí musíme hodnotit jen ve vztahu k individualitě dítěte a ve vztahu ke společnosti, ve které žije. Důsledky psychické deprivace se mohou projevit tím, že se jedinec následkem dlouhodobého neuspokojování potřeb nebude schopen přizpůsobit situacím, které jsou v dané situaci žádoucí a běžné. Definice navíc mluví jen o potřebách psychických, nikoliv o biologických a hmotných potřebách, které mohou, ale nemusí být zároveň přiměřeně uspokojeny. (Langmeier, Matějček, 2014)

Psychická deprivace u dětí je osobitým, individuálním zpracováním podnětového ochuzení, ke kterému došlo u dítěte v deprivaci situaci-je tedy psychickým stavem. Navenek se tento psychický stav projevuje chováním, které má své specifické známky. Psychicky

deprivované dítě vyrůstá velmi často ve vzorném prostředí, pod preventivním dohledem lékaře, ale i přes to může být narušen jeho citový i rozumový vývoj. (Langmeier, Matějček, 2014)

Dle Matějčka se dají v poradenské praxi rozlišit čtyři kategorie případů, ve kterých se nejčastěji vyskytuje psychická deprivace:

- Děti často a dlouhodobě hospitalizované
- Děti adoptované nebo v náhradní rodinné péči
- Děti vystavené specifické zátěži
- Děti se závažnými smyslovými nebo pohybovými defekty (Dunovský, Matějček, Dytrych, 1995)

Dalo by se říci, že dítě je vystaveno určitému nebezpečí psychické deprivace, jestliže jeho životní situace, ve které žije, není nebo nebyla dobře řešena. (Dunovský, Matějček, Dytrych, 1995)

Následky, které přináší psychická deprivace, jsou u každého jedince různé. Dva lidé, kteří budou vystaveni stejné životní situaci, se budou chovat každý jinak a budou dokonce i odlišně poznamenáni. Důvodem jsou individuální předpoklady každého jedince, týká se to například psychické lability, nebo vývoje, kterým doposud prošli. Tyto předpoklady lze nazvat vnitřními podmínkami deprivace. (Langmeier, Matějček, 2014)

Dalším důležitým prvkem u dětí je sociální struktura, chybí-li některý podstatný prvek určující vyhraněnou sociální roli, např. chybí-li v rodině otec, matka, sourozenci nebo nedostává-li se dítěti styk s vrstevníky, vyplývá z toho, že jedinec postrádá zkušenosti s některými složkami kultury, které si děti běžně osvojují při styku s druhými lidmi. Dítě zůstane nedostatečně vyvinuto po stránce osobnostního vývoje a to může vést ke špatné připravenosti pro náležitý výkon mnoha rolí, které od něj budou očekávány v budoucnosti ve společenském i soukromém životě. (tamtéž)

Ve svých výzkumech Matějček (1994a, s. 14) zjistil, že „*citový vztah dítěte k „jeho“ lidem (úmyslně neříkám jenom „k matce“, protože takovou osobou může být otec, babička či kdokoliv jiný, kdo se k dítěti mateřsky chová) se zakládá nikoliv na tom, že tito lidé mu působí nějakou příjemnost (že je např. krmí), nýbrž že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty.*“

3.2.1 Deprivační situace

Mezi základní dva defekty podnětového prostředí řadíme izolaci a separaci. Jejich pouhá přítomnost, ať už jednotlivě nebo ve vzájemné kombinaci, je daným předpokladem psychické deprivace. Před následky izolace a separace nejsou v bezpečí ani děti poměrně dobře psychicky vybavené, natož děti psychicky nevytvořené.

Deprivační situace je taková situace v životě dítěte, ve které se mu nedostává žádné možnosti uspokojit své důležité psychické potřeby. Různé děti vystavené stejné deprivační situaci se budou chovat rozdílně a odnesou si s sebou různé následky, neboť do oné situace vnáší rozdílné předpoklady své psychické konstrukce a mají každé odlišný vývoj v rodině. (Dytrych, Matějček, 1994; Langmeier, Matějček, 2014)

Izolace, to jedna z deprivačních situací, které mohou na dítě působit. Představíme si to tak, když se mezi dítě a přirozené věcné prostředí postaví nějaká překážka, ocitne se dítě v izolaci a začíná trádat nedostatkem podnětů. Převážně se jedná o částečnou izolaci. Dítě dlouhodobě upoutané na lůžko bude i při častých návštěvách rodičů trádat nedostatkem podnětů z vnějšího a věcného prostředí. Dítě, které žije na samotě odlehlé od společnosti, bude pociťovat omezené množství kontaktů z širšího společenského prostředí. Další, které vyrůstá v materiálním blahobytu v rodině, kde ale nemá nikdo nikdy na nikoho čas, bude trádat izolací uprostřed svých nejbližších. Nejtěžší formou deprivační situace je úplná izolace, kdy se její následky projeví ve formě celkové destrukce duševního vývoje. (Bubleová, Kovařík, Matějček 1997; Langmeier, Matějček, 2014)

Separace je další deprivační situace, která může působit na dítě. Jedná se o narušení nebo přerušování již vzniklého vztahu mezi dítětem a jeho sociálním prostředím. Přesněji je to následek dlouhodobého odloučení dítěte od matky nebo jiné pečující osoby, která ji nahrazuje. Jakmile trvá separace nepřiměřeně dlouho, stává se z ní sociální izolace. V případě, kdy se dítě separuje od matky či jiné mateřské osoby mohou mít vedlejší vztahová pouta velmi silný nahrazující vliv. (Langmeier, Matějček, 2014)

3.2.2 Frustrace, konflikt, zanedbanost

Mluvíme-li o deprivaci, je záhodné zmínit další psychický stav, který většinou deprivaci předchází, a to je **frustrace**. Deprivace je daleko závažnější a těžší stav než frustrace. Většina studií o frustraci pojednává o tom, že musíme ukojit “aktivovanou” potřebu, zaměřenou na cíl. K frustraci dochází, když dítěti vezmeme jeho oblíbenou hračku a dáme mu možnost hrát si s něčím, co se mu líbí méně. O deprivaci mluvíme tehdy, není-li dítěti vůbec dána příležitost hrát si, a nemůže tak uspokojit svou přirozenou potřebu činnosti a hry. (Langmeier, Matějček, 2014)

Je velice pravděpodobné, že frustrace, která trvá poměrně dlouho, přejde v deprivaci a frustrace velmi často stojí na začátku každé deprivací situace. (Langmeier, Matějček, 2014)

Dalším psychickým stavem je **konflikt**, který bychom neměli zaměňovat s psychickou deprivací, i když se mohou leckdy prolínat. Konfliktem rozumíme zvláštní typ frustrace, kdy nějaká překážka zabranuje vyhovět aktivované potřebě. V konfliktu je organismus dítěte hnán k různým cílům, které oba lákají a přitahují, nebo je ke stejnému cíli zároveň přitahován i odpuzován současně. Je zřejmé, že se na podkladě deprivace může vyvinout i konfliktní stav u dítěte. Když je dítě lačné po lásce a marně se ji snaží získat, objeví se u něj zprvu pocit prázdnoty – potom i pocit hněvu vůči matce a otci, kteří mu tu lásku odpírají. Takto vzniká konflikt mezi myšlenkou rodičům uškodit a mezi prvotní myšlenkou milovat je. (Langmeier, Matějček, 2014)

Od pojmu deprivace musíme ještě odlišit pojem **zanedbanost**, která nám spíše udává následky vnějších nepříznivých vlivů výchovy. Zanedbanost se více či méně určitě projeví i na dítěti, v jeho chování, ale jeho duševní zdraví není přímo narušeno. U takového dítěte nemusí být patrné žádné známky citového chřadnutí ani neurotických či jiných poruch, ale naopak může se jevit v praktickém sociálním životě zcela rovnocenné ostatním dětem, ba dokonce je i převyšovat. Zanedbané dítě nejčastěji vyrůstá v prostředí, které je primitivní, bez dostatečné hygieny, bez vhodných výchovných vzorů dospělého, s nedostatečným výchovným dohledem. Nemá dostatek příležitostí ke školní výuce, ovšem může být citově i rozumově zcela přiměřeně vyvinuto. (Bubleová, Kovařík, Matějček 1997; Langmeier, Matějček, 2014)

3.2.3 Prevence psychické deprivace

Existuje mnoho dětí, které strádají velkými formami psychické deprivace, a ještě víc dětí, jejichž ideální duševní vývoj je ohrožen nebo narušen deprivacími činiteli drobnými či víc skrytými. Prevenci psychické deprivace zajišťuje každá země vlastním způsobem. Naznačíme jen hlavní zásady a principy možného řešení prevence- tedy předcházení deprivaci. Jednotlivá konkrétní opatření je pak nutno promýšlet případ od případu s přihlédnutím k určitým podmínkám a možnostem. Nejde ovšem na celou otázku prevence nahlížet jen z jednoho hlediska, musíme uvažovat o různých úrovních konkrétnosti. Proto Matějček naznačil obecné zásady prevence, dále probral okruh různých opatření, které se týkaly celé společnosti a také opatření, které se zaměřovalo přímo na ohrožené děti. (Langmeier, Matějček, 2014; Dytrych, Matějček, 1994)

Obecný preventivní program, který se týká koncepce psychické deprivace, by měl obsahovat alespoň čtyři základní požadavky:

- 1 Zejména je třeba zajistit, aby se dětem dostávalo takových podnětů z vnějšího prostředí ve vhodném množství, kvalitě, seskupení a časové posloupnosti tak, aby nedocházelo k poruchám činnosti CNS.
- 2 Je třeba dbát toho, aby dítěti byly zabezpečeny podmínky pro „učení“ již na té nejzákladnější úrovni.
- 3 Je třeba vytvořit podmínky k vývoji kladných, trvalých vztahů mezi dítětem a jeho prvními vychovateli, prostředím jeho domova a pak i širším společenským prostředím.
- 4 Je třeba umožnit dítěti zařazení se do společnosti tak, aby přijalo přiměřené sociální role, které umožňují později „dospělý“ společenský život. (Langmeier, Matějček, 2014)

Matějček a Langmeier (2014) se blíže rozepisují o systémovém zajištění prevence psychické deprivace na úrovni celostátní, případně na úrovni základních složek společnosti a to zajištěním následujících opatření:

Základním preventivním systémem je sociální politika státu, což znamená, zajištění co nejvyšší životní úrovně všem, speciální pomoc rodinám s dětmi a snaha o odstranění všech forem hmotného strádání. Speciální formou osvětové práce je vlastně výchova k rodičovství, což zahrnuje poučení o sexuální výchově, pak je to materiálně-technické zabezpečení rodiny a v neposlední řadě poučení mladých rodičů (nejlépe rodičů nastávajících) v psychologických otázkách manželského života. Posledním preventivním bodem je budování zdravotní a

sociální služby, aby bylo možno v co nejranějším stádiu zachytit děti ohrožené psychickou deprivací. Všechna předchozí opatření nemohou být úspěšná bez dalšího vývoje a pokroku ve vědě, zejména v dětské psychologii.

Preventivní opatření týkající se přímo ohrožených dětí jsou zaměřena přímo v jejich prospěch. Podle prostředí, ve kterém došlo k ohrožení, můžeme rozlišit hned několik kategorií.

1. Pomoc neúplným rodinám a rodinám, jimž hrozí rozvrat
2. Pomoc zaměstnaným ženám
3. Náhradní rodinná péče
4. Péče ústavní
5. Péče o děti vyžadující zvláštní léčebná nebo výuková opatření
6. Prevence společenské a kulturní deprivace (Langmeier, Matějček, 2014)

3.2 Subdeprivace

Subdeprivace jako lehčí pojetí psychické deprivace bylo poprvé použito na základě studie o nechtěných dětech vedené výzkumným týmem v čele s prof. Matějčkem. (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995)

Subdeprivace by se dala charakterizovat jako mírnější forma psychické deprivace. Její zálužnost však spočívá v tom, že vzhledem ke svému „mírnému“ průběhu je její detekce výrazně obtížnější, obzvláště pokud se jedná o rodinu bez nápadné patologie. Subdeprivace se nijak výrazně neprojevuje, proto je oproti deprivaci hůře identifikovatelná, neboť její příznaky nejsou tak výrazné. Postižení jedinci vykazují menší odchylky v chování, školní či pracovní výkonnosti, v zapojování do kolektivu nebo začlenění do společnosti. Souhrn těchto odchylek označuje Matějček jako maladaptaci. Pojem maladaptace vyjadřuje souhrn nepříznivých charakteristik každého dítěte, které by mohly negativně ovlivnit rozvoj jeho osobnosti a jeho sociální adaptaci. Subdeprivační podmínky směřují k tomu, že tyto děti jsou méně odolné vůči běžným biologickým zátěžím. Bývají častěji nemocné, mívají více drobných poranění a větší sklon k obezitě. (Dytrych, Matějček, 1994; Langmeier, Matějček, 2014)

Z počátku se pokládala za zdroj deprivační situace ústavní výchova a výchova v rodině byla považována za jedinou spolehlivou ochranu před deprivační situací. Ovšem k subdeprivaci může docházet právě i v některých rodinách, kde není známa žádná

patologická nápadnost např. rodiny kde je na prvním místě profesní kariéra rodičů a dítěti tak nevěnují dostatek pozornosti. Mohou to být i rodiny, kde dětem nevěnují potřebnou péči, výchovu a lásku a mylně se domnívají, že různé dárky a hračky vše vyřeší za ně, a dítě bude spokojené. Jindy se může jednat o rodiny, kde děti vyrůstají v tak špatných podmínkách, že mohou být dokonce ohroženy na životě. Před rokem 1963 byly děti v takových podmínkách ponechávány, s cílem udržet rodinu za každou cenu pohromadě. Vlastní rodiče si mnohdy neuvědomují, že by něco v jejich výchově mohlo být špatné a dávají vinu dítěti. Je proto důležité takovým rodičům citlivě vysvětlit, jak se věci skutečně mají a apelovat na změnu jejich způsobů výchovy. Langmeier a Matějček (2014) zdůraznili, že postoje rodičů k dětem v nepříznivých podmínkách bývají daleko hlubší, intenzivnější a více individuálně rozlišené než postoje vychovatelů a zdravotnického personálu v ústavním zařízení.

Nejhorší prognózu mají ovšem děti, které se narodily z nechtěného těhotenství, důvodem je to, že matka už v době těhotenství neprojevila o dítě nejmenší zájem, a z toho vyplývá, že se nemůže rozvíjet její pozitivní postoj k dítěti, které se má narodit. Taková matka není schopna dostatečně naplňovat ty nejzákladnější psychické potřeby dítěte, které jsou ovšem velmi důležité pro jeho další psychosociální vývoj. (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995)

„Celý problém psychické subdeprivace si můžeme představit jako plovoucí ledovec. Nad hladinu v našem případě vyčnívá jen vážnější sociální patologie k níž subdeprivace přispěla (agresivita, alkoholismus, drogy, kriminalita apod.)“ (Bubleová, Kovařík, Matějček, 1997, s. 14)

Matějček byl účastníkem čtyř velkých výzkumných projektů, kde sledoval děti, které se narodily prokazatelně z nechtěného těhotenství, děti z rozvedených rodin, děti narozeny nemanželsky a děti z rodin otců-alkoholiků. Všechny čtyři skupiny byly vyšetřeny stejnými metodami a tímtéž postupem a výsledky byly překvapivé. Tři z těchto skupin měly podobné výsledky, ve formě mírnější deprivace, tzv. subdeprivace a skupina dětí z rozvedených rodin byla dotčená subdeprivací nejméně. Tyto děti zažívají traumata, konflikty, otřesy a frustrace, jsou vystrašené z domácího napětí. Tohle vše se nemusí projevit hned, ale může to jedince zastihnout až v pozdějším věku. Subdeprivaci a její počátek nelze zpětně ovlivnit, protože se s ní setkáme zpravidla až v pokročilé fázi jejího vývoje. (Matějček, 1994a)

Je velmi důležité, aby byla celá široká veřejnost s touto problematikou dobře seznámena. Rodiče by na tuto skutečnost měli být citlivě upozorňováni, měli by si umět připustit, že jejich výchova a přístup k dítěti není zcela správný a měli by si nechat v této oblasti poradit, a pracovat na zlepšení. (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995)

3.3 Pěstounská péče

V roce 1950 došlo k vymazání pěstounské péče z československé legislativy a adopce v tu dobu byla možná jen velmi výjimečně. Bylo to zapříčiněno velkým zakládáním mateřských škol, družin, jeslí a přibývalo také dětských domovů. (Jirků, 2003)

Přednost v této době měla kolektivní výchova a nemělo smysl vytvářet „náhradní“ rodiny pro opuštěné děti. Ovšem pár statečným se to přestalo líbit a začaly experimenty s inzeráty v tehdejší tisku. Tehdejší ředitel Kojeneckého ústavu dal inzerát, že tři děti hledají rodiče. Byl mezi nimi jeden chlapeček zcela nevidomý, druhý jen s jedním očkem a jedna malá cikánečka. Na dřívější dobu to byl čin mimořádné statečnosti. Následovalo pak ještě několik dalších statečných s inzeráty. Během velmi krátké doby se ozvalo asi 150 písemných žádostí o tyto tři děti. Žádosti přicházely ze všech koutů republiky, od lidí bohatých i chudých, od dělníků až po univerzitní profesory. Tento netušený zájem a velké množství uchazečů ukázaly, že pěstounská péče u nás není jen možná ale velice nadějná. Nakonec v roce 1973 mohl profesor Dunovský a další spolupracovníci uvést pěstounskou péči opět oficiálně na scénu i legálně formou zákona. Matějček měl za to, že rodina nebo i náhradní rodina jsou nezastupitelné. Proto byl rád, že mohl být u toho a pomoci, když se pěstounská péče opět ujala v celé zemi. (Matějček, 2001a)

V pěstounské péči jde především o to, aby děti nemusely být v dětských domovech a mohly zažít především pocit plnohodnotné rodiny. Manželé, pěstouni přijímají do své rodiny, kde většinou už mají nějaké své vlastní dítě, další cizí dítě na vychovávání, a aby dítě mělo pocit úplné rodiny. (Langmeier, Matějček, 2014)

Již zkušenosti z dřívějška nás přesvědčili o tom, že vlastní sourozenci se mohou u dětí v pěstounských rodinách pozitivně uplatnit, a to v životě dětí vystavených psychické deprivaci. Běžná zkušenost dokazuje, že mezi dětmi v pěstounské rodině, a to mezi dětmi biologicky vlastními a nevlastními velmi rychle vznikají základní vztahy jako v tzv. normální vlastní rodině. Původní biologická pokrevnost je zde nahrazena pokrevností psychosociální, která je dána společným soužitím, společným sdílením citových zážitků, každodenní interakcí, společným domovem a také vazbami k širšímu společenskému okolí. Sourozenský vztah v pěstounské péči je velice příznivý, představuje jakousi funkci ochrannou nebo obrannou a přispívá k příznivému vývoji určitého jedince i přes výchozí nepříznivé podmínky a minulost ohroženou psychickou deprivací. (Matějček, 2002)

3.4 SOS vesničky

V 60. letech začali někteří čeští psychologové a dětské lékaři upozorňovat na nedostatky dětské ústavní péče, na děti bez rodiny a problém psychické deprivace těchto dětí. V čele stál Zdeněk Matějček, spolu s Josefem Langmeierem a Jiřím Dunovským, ti se snažili zlepšovat dětem jejich podmínky. Inspiraci pro zlepšení způsobů péče čerpali z SOS dětských vesniček rozvíjejících se v sousedním Rakousku a dalších zemích západní Evropy.

(SOS dětské vesničky, 1990 [online])

Film i kniha (viz výše v předchozích kapitolách) podpořily přijetí nového zákona o rodině. Není to zásluhou pouze knihy a filmu ale hlavně tažení za rehabilitaci rodiny. Toto tažení zahájila novinářka (později psychoterapeutka) paní Helena Klímová článkem „Jako míšeňské jablíčko“, k ní se pak přidali ředitelé dětských domovů, lékaři a lidé, kteří se setkávali s dětmi bez rodiny. Jejich síla

nakonec hnula i zákonem. Tohle vše vedlo k otevření první SOS vesničky a stál za tím i Zdeněk Matějček. (Jirků, 2003; Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

Aby se pomohlo opuštěným dětem, založila skupina odborníků i laiků Sdružení přátel SOS vesničky, což byla dobrovolná organizace, jejíž snaha postavit první vesničku se setkala s ohromným ohlasem veřejnosti i řadou námitek a pochybností. První námitkou bylo, že jde o zahraniční zkušenosti, které byly zatím aplikovány jen v zemích se zřízením, které je odlišné od našeho. Druhá námitka byla, že v zahraničí má výchova náboženský ráz, tak jak se s tím vypořádá naše země. Poslední velká námitka byla na nepřítomnost otce, dokonce podcenění jeho významu. Snahou všech bylo se s těmito námitkami vypořádat a nastolit podmínky, které by byly vhodné a ideální pro všechny. Všichni, kdo se zapojili do výstavby a fungování SOS vesniček chtěli dát všem dětem domov, mámu, jistotu, chtěli pomoci z nich vychovat dobré a prospěšné občany naší společnosti. (Dunovský, 1971)

Jakmile byla vystavěna první SOS vesnička v Karlových Varech-Doubí, bylo do ní přihlášeno 118 dětí. Brzy se objevilo prvních 13 maminek, které prošly přípravným kurzem pro pěstouny a všechny úspěšně zvládly závěrečnou zkoušku, mohla vesnička ihned zahájit svou činnost. Díky velkému zájmu se začíná budovat další SOS dětská vesnička ve Chvalčově, a o dva roky později otevírá tato vesnička své dveře prvním dětem a pěstounům. (sos-vesnický.cz, 1990)

Matějček po deset let zkoumal děti s psychickou deprivací, poznal hodně dětí žijících v dětských domovech, tj. bez rodiny, pak hodně dětí z náhradních rodin, kam přišly z dětských domovů a nakonec hodně dětí, které sice vyrůstaly ve vlastních biologických

rodinách, ale za problematických, emocionálních a sociálních podmínek. Když začal spolupracovat s SOS vesničkami zjistil, že hodně z těch dětí co sem přicházely, už znal z dřívější doby z dětských domovů. Do té doby pouze sledoval, jak psychická deprivace v dětských domovech vzniká, a teď viděl, jak se začíná v novém prostředí napravovat. (Elblová, Charvátová, Jandourek, 1999)

SOS dětské vesničky jsou založeny především na principu mateřském, od běžné normální rodiny se odlišují tím, že zde chybí role otce, a že mužský element musí být ve výchově nahrazován jinými způsoby, většinou neúplně. Je dobré brát v úvahu, že výchova dětí ve všech výchovných i vzdělávacích zařízení bývala prakticky ženská záležitost, proto je zde hlavní matka. Matka zde přijímá roli stálého vychovatele a dárce citové jistoty, důležitým prvkem je především rodinný dům se všemi přívlastky domov a pak také společenství vesničky, které poskytuje společenské zázemí všem jednotlivým rodinám, které zde bydlí. Každé dítě touží po definitivním a stabilním novém prostředí, ve kterém bude zažívat (většinou své poprvé) skutečné citové životní uspokojení. (Langmeier, Matějček, 2014)

4 Dyslexie

Dyslexie patří k nejznámějším a nejčastěji se vyskytujícím specifickým poruchám učení. Jak se mnozí domnívají, je pravděpodobné, že dyslexie tady existuje už tak dlouho, jako psaná řeč samotná. Různě rychle se učili číst a psát egyptští písaři, asyrské děti a všichni ostatní. Zajímavé je zjištění, že v obrázkovém písmu je méně těžkostí dyslektického charakteru než ve slabičném fonetickém písmu. V našem písmu, které je dané hláskami, jde o vyjádření zvuku slov grafickými znaky. Tyto znaky mohou být čteny různě, a také různě seskupovány, aby vyjádřily zvukový tvar onoho slova. (Jirásek, Matějček, Žlab, 1966)

Psychická podstata čtení je vždy a všude stejná. Jde o trojfázový mentální pochod. Aby mohlo být slovo přečteno, musí být převedeno do soustavy zvukových znaků a musí mu být dán příslušný význam. (Matějček, 1974)

Dle Matějčka (1966) začal se zkoumáním dyslexie u nás Josef Langmeier, který zkoumal chlapce s postižením, jehož diagnózu znal jen z knih, na Dětském oddělení Psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě v roce 1952. O dva roky později na jeho práci navázal Matějček, který sám konstatoval, že cesta k prosazení péče o dyslektiky a její samotné zavedení do praxe byla velmi složitá a vůbec ne jednoduchá.

4.1 Definice dyslexie a její vznik

Vývoj názorů na povahu specifických poruch čtení a vše co kolem tohoto problému trvá, se odráží v různých názvech, se kterými se snaží vystihnout pojem dyslexie jednotliví odborníci. Starší výzkumy v oblasti názvosloví dávají důraz spíše na vrozenost poruchy nebo její vývojový charakter a mají snahu ji odlišit od různých běžných afází a úrazem získanou tzv. „slovní slepotu“. U nás se od počátku zažily termín dyslexie nebo vývojová dyslexie. (Matějček, 1974)

Pojem dyslexie má ovšem u různých pracovníků velmi odlišný obsah i rozsah, dokonce se objevili i krajnosti, které existenci dyslexie prakticky popírají. Pro jedny je pojem dyslexie novým názvem pro sjednocení všech možných poruch ve čtení, pro druhé je to pojem, který je zcela zbytečný, protože zatím vždy dokázali naučit všechny své žáky číst a o žádné dyslexii nepotřebovali vědět. (Matějček, 1974)

Z vlastních slov Matějčkových je vidět, že prosazení nejen definice pojmu dyslexie, ale i přesvědčení odborné i laické veřejnosti nebylo jednoduché. Sám Matějček (1987) k tomuto uvádí, že proti každé definici, co kdy zatím byly navrženy, byly vždy vzneseny námitky, ale víceméně vždy oprávněné. Teoreticky může být dyslexií postiženo každé dítě, proto je dyslexie spolu s dalšími specifickými poruchami učení často označována jako „záhadná“ a kvůli tomu vzbuzuje u některých psychologů a pedagogů jistou nedůvěru. Tyto poruchy jsou primárně dány specifickými poměry dětského organismu, mají tedy endogenní „vnitřní“ charakter a vnější okolnosti pak tvoří už jen vhodné či nevhodné podmínky pro jejich vývoj. (Matějček, Vágnerová, 2006)

Existuje mnoho definic dyslexie, Langmeier s Matějčkem (1974, s. 29) přijali tuto definici: *„Vývojová dyslexie je speciální defekt čtení, podmíněný nedostatkem nebo poruchou některých primárních schopností, jež skládají komplexní schopnost pro učení čtení za dané výukové metody. Objevuje se u dětí obvykle od samých počátků výuky a působí, že úroveň čtení je trvale v nápadném rozporu se zjištěnou úrovní intelektových schopností dítěte.“* Pokud ovšem přijali tuto definici, je dobré vysvětlit, co vlastně pokládají za dosti „nápadný“ rozpor mezi úrovní čtení a úrovní inteligencí. Sami pokládají za dostačující rozdíl 20 až 25 bodů mezi inteligenčním kvocientem a čtenářským kvocientem (stanoveno standardizovanými testy). Je tedy zřejmé, že autoři nespojují dyslexii s nízkou intelektovou úrovní. (Matějček, 1974)

Matějček (1974) v definicích dyslexie rozlišuje několik úrovní, které odpovídají stupni našich znalostí o příčinách poruchy a mechanismech jejího vývoje.

1. Pokud o dané poruše víme velmi málo, nebo si neuvědomujeme její příčiny, definujeme ji na úrovni behaviorální. To znamená, že je dyslexie pojímána jako „porucha čtení“. Postup nápravy se zaměřuje na nápravu chyb ve čtení, a hledají se vhodnější výukové metody.
2. Jestliže jsou příznaky prostudovány, uvažujeme nad příčinami. Zaměřujeme se na funkce psychické, ty jsou předpokladem pro čtení. Definujeme dyslexii psychologickou jako „neschopnost naučit se číst“. Náprava je čistě individuální a zaměřuje se na rehabilitaci zachovaných schopností.
3. Kdyby naše znalost mozku byla dostačující, mohli bychom proniknout do větší hloubky a definovat dyslexii v rovině anatomie a fyziologie mozku. Dnes jsme si v této oblasti daleko méně jisti než naši předchůdci.

Matějček (tamtéž) se u dyslexie domnívá, že pro „schopnost naučit se číst“ je zapotřebí celá škála základních funkcí a schopností. Má-li se dítě naučit číst, je k tomu nepochybně zapotřebí zraková a sluchová paměť, smysl pro rytmus, sluchové rozlišování hlásek a slabik, zrakové rozlišování tvarů, orientace v čase a prostoru a další. Tyto základní schopnosti jsou uspořádány do systému nebo vzorce, a to tak, že jejich vzájemná součinnost umožňuje dítěti naučit se číst. Některé části systému mohou chybět, mohou být nedokonale zastoupeny nebo se nemusí vyvinout vůbec. K tomuto jevu může dojít na základě genetických mechanismů nebo poškození určitých struktur mozku. Základní vzorec vloh a předpokladů netvoří ještě automaticky schopnost ke čtení, je třeba vývoje a určité zralosti.

Mezi šestým a sedmým rokem života dítěte jsou všechny potřebné schopnosti plně rozvinuty a společně dobře fungují. Porucha čtení se obvykle diagnostikuje až po nástupu dětí do školy. Je velmi důležité, aby byla dyslexie odlišena od běžných nedostatků ve čtení, které jsou zapříčiněny jinými činiteli. Těmito činiteli mohou být smyslové vady, nedostatečná domácí příprava, nemoc nebo se může dyslexie vyskytnout v kombinaci s jinými vývojovými poruchami. Pro dítě není problém pouze ve čtení, ale zejména pak ve vyšších ročnících, kdy se předpokládá, že dítě musí čtení zvládat bez problémů. Úspěch práce pedagoga s dítětem s dyslexií závisí na mnoha faktorech. Nejvíce záleží na pedagogovi, jeho odbornosti a metodické stránce práce, pedagog musí včas rozpoznat příčiny nedostatku, který se u žáka projevuje a včas ho poslat do pedagogicko-psychologické poradny. Nezastupitelnou stránku zde hraje i spolupráce s rodiči dítěte, neboť úspěch závisí i na vřelém rodinném prostředí, na přístupu rodičů k dítěti a na čase, který jsou schopni rodiče věnovat nápravě. Je nutné připustit, že dříve v rodině, kde rodiče byli nečtenáři, měly i děti méně podnětů a motivace ke čtení, a to se většinou dědilo z generace na generaci. Současný výskyt více nečtenářů v rodině nemusí nutně znamenat, že dítě bude také nečtenář. (Matějček 1987; Matějček, Vágnerová, 2006)

4.2 Příčiny dyslexie

Dyslexie je definována jako specifická porucha čtení, tudíž se projevuje, když se dítě učí číst. Velmi dobrou otázkou zůstává, jak vlastně taková dyslexie vůbec vzniká? Stejně jak je tomu u definování pojmu dyslexie, kde se někteří autoři neshodují, tak je tomu i při zjišťování příčin této poruchy. Někteří se domnívají, že hlavní příčinou je dědičnost, jiní zase poškození mozku. (Matějček, 1987)

O prvotních příčinách dyslexie se zmínil J. Hinshelwood ve své monografii z r. 1917, kde zdůraznil dvě vážné okolnosti, které nadále určily směr dalšího zkoumání v začátcích hledání příčin dyslexie. Dané okolnosti zněly takto:

1. Podobné případy se vyskytují v téže rodině, a je tedy záhodné soudit na spojitosti dědičnosti.
2. Příznaky poruch čtení se v některých případech podobají svými příznaky prokázanému „poškození mozku“ u dospělých.

Druhý poznatek pomohl v minulosti k tomu, že vývojová forma dyslexie byla vůbec objevena. Zpočátku si mysleli, že se jedná o vrozenou formu mozkové anomálie, tudíž co je vrozené, se v tehdejší době pokládalo za synonymum „dědičně podmíněno“. Logicky z toho tedy vyplývá, že původ vývojové poruchy čtení byl hledán nejprve v oblasti dědičnosti. (Matějček, 1974)

Matějček (1987) pro rozdělení příčin dyslexie použil čtyři základní skupiny. První skupinu nazval encefalopatickou, zde se jedná o jedince s poškozením mozku. Druhou skupinu nazval hereditární, ta pojednává o jedincích s dědičně získanou poruchou. Skupinu jedinců, jejichž poruchu tvoří kombinace dědičnosti a poškození mozku nazval hereditárně encefalopatickou. Uvedl ještě jednu skupinu, kterou nazval neurotickou (tedy nejasnou), do které zařazoval zbylé jedince s diagnostikovanou dyslexií, u nichž nejsou příčiny příliš jasné. Toto třídění mělo ve své době určitý úspěch, a byl to velký pokrok. Na své užitečnosti neztratilo ani dnes, kdy se poznatky o jedné i druhé základní příčině prohloubily a rozšířily.

Někteří výzkumníci zastávali názor, že příčina dyslexie není v genetice ani v mozkovém poškození, ale hlavní příčinou je porucha v procesu zrání, že nejde pouze o dané předpoklady vývoje, ale především o dynamiku vývoje. Zpomalené zrání se může dotýkat struktur v různých etapách vývoje mozku, a to pak ovlivňuje schopnosti, které jsou třeba ke zvládnutí čtení. Matějček má za to, že tato teorie není dost přesvědčivá, aby na ní mohl stát výklad poruch čtení, kterého je potřeba pro terapii nebo nápravu dyslexie. Opožděný vývoj schopností, na kterých jsou založené i dovednosti, lze zachytit a většinou se s ním počítá i

v diagnostických postupech u většiny dyslektiků. Ovšem ve velké většině případů nelze předpokládat, že dítě tento vývoj časem dožene. (Matějček, 1987; Matějček, Vágnerová, 2006)

4.3 Diagnostika dyslexie

Matějček (1974) hovoří o tom, že když se zaměříme na diagnostiku dyslexie, plynule přejdeme z oblasti více teoretické do oblasti klinické praxe. O tom, že opouštíme základní obecné úvahy a zkoumání, které se zaměřují na dyslexii jako celek a nadále se budeme věnovat více jednotlivému případu. Chápe tuto oblast jako oblast interdisciplinární, takže i když je hlavní váha na klinické psychologii, zdůrazňuje podíl dalších oborů, aby bylo možno rozhodnout, zda se jedná o specifický defekt a vypracovat podklady pro nápravu poruchy. Přináší tak důkaz toho, jak specifický školský defekt zasahuje do všech oblastí duševního života, do vnímání, myšlení, do citových složek i sociálních vztahů. Diagnostika je týmová spolupráce, žádá se souhra pedagogiky, psychologie, lékařských a sociálních disciplín.

Jakmile se zaměříme na diagnostiku, je třeba zjistit, jak dítě čte a zda poruchy ve čtení jsou zapříčiněny psychickým rozpořádáním dítěte nebo se jedná o důsledek smyslových vad, nemoci či jakýchkoliv jiných okolností. Dále je podstatné si ověřit, že se dítěti dostává běžného, žádaného výukového vedení, že má dostačující inteligenci, a zda ve svém sociálním prostředí má normální přiměřenou příležitost ke vzdělávání. (Matějček, 1987)

V diagnostické práci se rozlišují tři základní složky:

1. Zaprvé je potřeba zjistit, zda se v daném případě skutečně jedná o vývojovou dyslexii. Musí se vzít v úvahu vše, co je pro tuto poruchu charakteristické, i vše co je uvedeno jako známka nepravé dyslexie.
2. Jedná-li se o dyslexii, je zapotřebí provést podrobný rozbor jednotlivého případu a zjistit jaký má porucha původ a jakého je typu. Odhalit jaké jsou charakteristiky daného případu, zda se jedná o následek poškození mozku či podmíněnost dědičnou, jestli je to spíše porucha funkcí levé nebo pravé mozkové hemisféry, jaké chyby dítě ve čtení dělá a co to znamená.
3. Je zapotřebí doplnit šetření tak, aby byly vytvořeny dobré předpoklady pro co nejlepší nápravu. Musíme mít představu o klinickém obraze, musíme zjistit všechny okolnosti a podmínky, které mají přínos pro další nápravnou péči. Podrobně to znamená, zjistit informace o osobnosti dítěte, jeho zájmech a

postojích, o jeho rodinném zázemí a možnostech spolupráce s rodinou, ale i o možnostech nápravné pomoci. (Matějček, 1987)

V obecné praxi nejsou tyto fáze postupu od sebe časově nijak odděleny, mohou se i vzájemně prolínat. Základem je získat co nejvíce informací za co nejméně času z každého jednotlivého nálezu. U nás je systém této práce poměrně úsporný a volný a to poskytuje každému pracovníkovi jeho osobní iniciativu. Zásadou je individuální výběr vyšetřovacích metod a jeho využití dle povahy daného případu. Je dobré tyto fáze pojmut i tak, aby jeden okruh získaných informací doplňoval a dále rozšiřoval druhý, aby se postupovalo od nejobecnějších zjištěných informací k detailnějším a specifitějším poznatkům. (Matějček, 1987; Matějček, 1974)

Diagnostický postup dle Matějčka (1974) se řídí principem individuálního výběru metod k vyšetřování poruchy a jejich využití dle charakteristiky případu. Pro vhodnou a dostačující diagnostiku je nutná zpráva učitele, důkladný rozhovor s rodiči, rozbor klinického obrazu poruchy, psychologické vyšetření a návrh dalšího nápravného postupu. Jestliže jsou případy, kdy se u dítěte nejedná o dyslexii, ale o poruchu způsobenou jinými příčinami, je důvod získat spolehlivé údaje i z jiných zdrojů.

Pokud se pokusíme shrnout diagnostiku dyslexie, tak musíme říci, že diagnostika má multidisciplinární charakter, musí se odhalit včas a přesně stanovit její příčiny u každého dítěte jednotlivě a důležitým úkolem je vybrat nejvhodnější nápravný postup. (Matějček, 1987)

4.4 Náprava dyslexie

Když hledáme ten nejvhodnější nápravný postup specifické poruchy čtení, je bezesporu nutné vědět, jaké jsou hlavní příčiny poruchy. Matějček byl přesvědčen a vycházel z předpokladů, že pro „schopnost naučit se číst“ je zapotřebí skupina základních schopností a dovedností. U dětí s diagnostikovanou dyslexií jsou tyto schopnosti a dovednosti v tomto ohledu narušeny, jinak uspořádány, nedokonale zastoupeny nebo mohou tyto významné schopnosti dokonce zcela chybět. Tohle vše je možné kvůli časnému poškození mozku nebo díky genetickým vlivům. Matějčkovy dosavadní zkušenosti ukazují, že poruchy způsobené genetickými vlivy nevedly k tak těžkým poruchám ve čtení jako u časného poškození mozku

a i náprava byla mnohem jednodušší než je tomu u poruch způsobeným časným poškozením mozku. (Matějček, 1987)

Existuje několik obecných zásad pro specifické poruchy čtení, které si Matějček během let své praxe ověřil, a které se mu příznivě osvědčily. Tyto zásady představují základní podmínky úspěchu, a proto je vhodné, aby byly využity pokud možno úplně všechny. Čím více těchto podmínek zajistíme, tím je větší šance na úspěch. Zásady můžeme seřadit do pomyslného desatera:

- Náprava se získává z důkladného diagnostického rozboru
- Správný nápravný postup je přizpůsoben individuálnímu přístupu každého
- Vytvoření příznivé léčebné atmosféry, dítě namotivovat a povzbuzovat
- Nápravná péče musí být komplexní
- Předpokladem je úspěšný začátek nápravy
- Po celou dobu nápravy udržovat příznivý dlouhodobý zájem dítěte
- Zvolit nejvhodnější výběr nápravných metod
- Nápravná péče má vleklý diagnosticko-terapeutický ráz
- Musí se realisticky hodnotit prognóza a výsledky nápravy
- Zajistit vhodná opatření pro další životní dráhu dítěte s dyslexií

Tyto obecné zásady nápravné terapie platí v podstatě pro nápravu kteréhokoli specifického školského defektu a v základu se kryjí za kteroukoliv rehabilitaci. (Matějček, 1974, Matějček 1987)

Organizace nápravné činnosti

Matějček (1974) navrhl na svou dobu velmi progresivní systém organizace nápravy dyslexie, která má probíhat na čtyřech úrovních:

1. Zde se jedná o děti s nejlehčími případy dyslexie, kdy se s nimi pracuje přímo ve školách v rámci normální výuky. Nápravu provádí učitel, který musí být obeznámen s metodami nápravné činnosti, musí umět jednat klidně a povzbudivě s dětmi s dyslexií. Zpravidla tato činnost stačí, aby se dítě s lehkou poruchou dyslexie přizpůsobilo normálnímu školnímu postupu.
2. V případech těžších obtíží, které nelze zvládnout v běžné škole, je nutno zavést speciální opatření mimo školu. Tato speciální opatření provádějí odborníci v domácím prostředí dítěte tak dlouho, dokud není dítě schopno zařadit se do normálního školního postupu.

3. Třetí úroveň nápravy je zaměřená pro případy těžkých defektů. Pro tyto děti se budují speciální třídy nebo i celé školy. V dyslektické třídě už nemusí trpět pocitem méněcennosti, je mezi dětmi stejně postiženými a v péči učitele, který má maximální pochopení.
4. Nejtěžší případy dyslexie, kde se prakticky bojuje o to, zda bude umět dítě alespoň trochu číst nebo zůstane trvale nečtenářem. Dítě je umístěno ve speciálním středisku, kde se vše přizpůsobuje dané poruše, a všichni se snaží o nápravu čtení. Pracuje se zde zcela individuálně, podaří-li se najít vhodnou metodu nápravy, může dítě vzestupně postupovat po dalších jednotlivých úrovních.

Zvolení nápravné metody, která by byla nejvhodnější, je nutné podřídít individuálním potřebám a schopnostem každého dítěte. Ohled musí brát i na povahu a stupeň jeho poruchy a také na fázi nápravné činnosti, ve které se dítě momentálně nachází. Navíc má každá náprava jednotlivého dítěte vlastní dynamiku, je dobré si uvědomit, že nápravná metoda zvolená na začátku péče, nemusí být pro dítě nejvhodnější napořád. V procesu nápravy je nutné tvořivě ji rozvíjet, přizpůsobovat se potřebám a pokrokům dítěte, případně hledat nové metody. (Matějček, 1987)

Matějček (1974, s. 206) uvádí, že specifické školské poruchy a dyslexie tady byly a budou pořád, proto je vhodné se jim stále věnovat a zdokonalovat se v jejich prevenci a nápravě. *„Hlubší poznávání specifických školských poruch a zdokonalování metod nápravy a prevence by mělo být závazkem celé společnosti, pro kterou vzdělání každého jejího člena znamená dnes větší hodnotu než kdykoliv dříve.“*

Matějček byl dlouholetým členem České společnosti dyslexie, což je organizace, která se zabývá studiem problematiky specifických poruch učení a chování. Pořádá různé akce a semináře, na kterých informuje o činnosti a novinkách v oblasti výzkumu, prevence, nápravy apod. poruch učení a chování. (czechdyslexia.cz, 2009 [online]; zsdysmost.cz, 2011 [online])

Pro svou práci, kterou pro dyslexii udělal, byl známý i v zahraničí a stal se členem International Dyslexia Association, což je nezisková vzdělávací organizace, která se věnuje problematice dyslexie, a vznikla ve Spojených státech. Od této organizace získal ocenění „First International Award“, která v překladu znamená první mezinárodní cena za služby dyslexie. Tato organizace je tady od roku 1920 až dodnes. Spolupracoval také s Ortonovou dyslektickou společností v USA, která mu umožnila přednáškovou cestu po USA, kde prezentoval své postupy při léčení dyslexie, i o jeho výzkumu hyperlexie (předčasné zvládnutí čtení). (dyslexiaida.org 2020 [online]; zsdysmost.cz, 2011 [online])

5 Rodina a dítě s postižením

Mezi nejkrásnější společné období muže a ženy patří období očekávání potomka. Již od začátku těhotenství se těší a hovoří, jaké asi dítě bude, na koho bude podobné, jaké bude mít vlastnosti. Každý rodič si ve své fantazii představuje svoje dítě jinak a oba s napětím očekávají jeho příchod. Čím větší je očekávání, tím větší bude šok, když rodiče zjistí, že se dítě narodilo s nějakou vrozenou vadou. Především u matky se začnou objevovat pocity beznaděje a méněcennosti. (Matějček, Dytrych 1994)

Dle Matějčka (1992) těmito chvílemi začíná pro celou rodinu i dítě nové životní období. Dítě by mělo pro rodiče představovat náplň jejich života a nikoli pocity nezdaru, zklamání a úzkost. Je důležité si uvědomit, že dítě s postižením má stejné potřeby jako dítě intaktní. Při narození dítěte mají rodiče možnost obrátit se na odborníky, kteří jim pomohou vyrovnat se s touto nelehkou životní situací a poskytnou jim veškeré informace, které jsou potřeba.

Poznání, že s dítětem není něco v pořádku a pravděpodobně ani nadále nebude, je přirozeně těžkým otřesem a rodiče si prochází určitými fázemi vývoje dané situace. Po prvotní fázi, což je zhroucení ideálu (tíseň a úzkost), která trvá u každého jednotlivce individuálně dlouho, přichází fáze druhá. Tu lze charakterizovat jako obranu proti úzkosti, což je v podstatě zdravý mechanismus. Může se projevovat jako popření skutečnosti, nebo hledání viníka. Teprve po fázi obranných mechanismů přichází fáze vyrovnání a tady je třeba spojit síly na všech frontách, aby k této fázi došlo co nejdříve a aby probíhala co nejúspěšněji. (Matějček, 1986)

Celý tento proces vyrovnávání se s daným postižením by měl být dle Matějčka (1992, s. 49,50) završen „ ... *přijetím dítěte takového, jaké je. Znamená to pro ně dopracovat se identity rodičů postiženého dítěte. Nestydět se za to, neprotestovat proti tomu, ale přijímat postižení, nemoc, zvláštnosti svého dítěte nikoli jako neštěstí, ale jako životní úkol.*“

5.1 Rady pro rodiče

Matějček a Dytrych (1994) uvádějí zásady, rady pro rodiče, které jim usnadní vyrovnání se s problémy a pomůžou s výchovou dítěte. Doporučují ho i všem, kdo pracují s dětmi s mentální retardací, jde ale vztáhnout obecně na jakékoli jiné postižení. Toto „desatero“ je inspirativní také pro vychovatele, lékaře a fyzioterapeuty.

1. Rodiče mají o svém dítěti co nejvíce vědět

Je dobré, aby rodiče věděli jaká je podstata postižení jejich dítěte, mohou mu pak lépe porozumět a pomoci. Nejlepší je pokud mají informace od odborníků, kteří mají odborné znalosti, nikoli aby je sháněli od známých. Rodiče by měli pokládat otázky, které je zajímají a nikdy by se neměli stydět. Odborníci z řad lékařů, psychologů a pedagogů jim otázky důkladně vysvětlí, nebo doporučí odbornou literaturu, kurzy, přednášky či spolky.

2. Pravdu ale s perspektivou. Rodičům by se nemělo nic podstatného zatajovat.

Nestačí pouhá informace, je důležité naznačit i další možný vývoj a odhadnout jeho potřeby a nároky pro nejbližší budoucnost. S tíživou situací se rodiče lépe vyrovnávají, pokud se vše děje podle předběžného očekávání, než když je lékaři udržují v nerealistických představách o dalším vývoji. Rodiče by neměli své dítě srovnávat s jinými dětmi stejného věku.

3. Ne neštěstí, ale úkol

Jestliže rodiče prožívají postižení svého dítěte jako neštěstí, vede to k pasivitě a uzavírání se do sebe a to nepomáhá ani rodičům ani dětem. Rodina by měla postupně přijmout tuto situaci jako životní úkol a zkoušku. Což vede k aktivitě. Je potřeba nasměrovat aktivitu správně a zapojit všechny své síly.

4. Obětovat ano, ale ne sebeobětování

Tato zásada je velice důležitá. Každý rodič či vychovatel by se měl starat o svou duševní i tělesnou kondici. Pokud je rodič vyčerpaný, mrzutý unavený a podrážděný, není dobrým vychovatelem ani společníkem. Důležité je, aby práce s dítětem byla od počátku rozdělena mezi všechny členy rodiny. Ten kdo má hlavní pracovní a časovou zátěž by měl jako nutnost své duševní hygieny dělat i něco jiného, myslet na něco jiného a zabývat se

něčím jiným. Děti jsou na péči druhé osoby závislé a jsou velmi citlivé, proto lépe vnímají, když rodič není v duševní či tělesné pohodě.

5. Vše v pravý čas a pravé míře

Tato zásada vyplývá z toho, že vývoj dítěte má své zákonitosti a svou posloupnost. Rodiče mají často představu, že čím více toho s dítětem dělají a čím dřív začnou, tím víc mu prospějí. Každý krok ve výchově, v rehabilitaci, v podněcování vývoje by měl přijít v pravý čas, ani příliš brzy, ani pozdě.

6. Dítě samo netrpí

Někteří rodiče si představují, že dítě, které se vyvíjí opožděně, v důsledku svého stavu tělesně nebo duševně strádá. Ovšem dítě takhle své postižení neprožívá. Žije si svým dětským životem tak, jak to odpovídá jeho duševní vyspělosti. Důležité je, aby se jeho blízcí snažili udělat mu život co nejveselejší, a nelitovat jej.

7. Nejste sami

Neodmítat pomoc druhých lidí. Existuje více rodin, kde dítě trpí stejným či podobným postižením a jsou ochotny sdílet své zkušenosti, radosti a starosti. Tito lidé mohou být velkou oporou v situacích, které nejsou lehké. Jsou tu i různí lékaři, psychologové, speciální pedagogové či sociální pracovníci, kteří jsou ochotni pomáhat. Ovšem pomoci mohou i nezkušení a nezasvěcení lidé do této problematiky, důležité je, aby byli citliví a věděli jak. Také je důležité, aby jim rodiče nic nezakrývali a nezatajovali a jednali vždy otevřeně. Rodič ani vychovatel když nezvládnou všechny své starosti, se nesmí uzavřít do sebe a společensky se izolovat.

8. Nejste ohroženi

Rodiče dětí s postižením bývají často přecitlivělí a žijí v jakémsi zvýšeném napětí, jako by čekali útok kdykoliv a odkudkoliv. Zájem druhých lidí, zvědavé pohledy, nejapné poznámky či rozpačité chování nejsou těmto rodičům nijak příjemné, cítí se oslabení. Bolest, kterou prožili, je dělá zvýšeně vnímavými.

9. Chraňte si manželství a rodinu

Zvýšené napětí, zatížení úzkostmi, nezvyklé pracovní a výchovné nároky, které se vyskytují u rodin pečujících o dítě s postižením, mohou poměrně snadno rodinu rozložit. Je důležité, aby si tohoto nebezpečí byli rodiče vědomi a snažili se mu předejít. Je potřeba si být vzájemnou oporou, a podporovat se, nejen rodině navzájem ale i mezi širší rodinou. Těžké úkoly se nejlépe zvládají společně.

10. Výhled do budoucnosti

Rodiče si musí sami zhodnotit, jak dalece jsou schopni zajistit budoucnost svého dítěte. Zda vydrží se svými silami, jak jsou schopni do budoucnosti zajistit potřeby dítěte a jakou pomoc mohou očekávat od své nejbližší rodiny. Musí popřemýšlet o zařazování dítěte do mateřské školy, kdy je vhodná kombinace domácí péče s denním stacionářem a jestli je nutné přemýšlet nad umístěním dítěte do ústavu. Otázkou mnoha rodičů je, zda mít další dítě, jestli zvládnou výchovu a zda budou schopni poskytnout oběma dětem dostatek lásky a péče. Odpovědí je, že další dítě v takovéto rodině přináší v naprosté většině uklidnění a ozdravení celého prostředí. Prospívá to všem, jak rodičům, tak i dítěti s postižením, pro kterého je sourozenec další zdroj podnětů a hlavně kamarád. (Matějček, 1987, in Marková, Středová 1987)

Spokojené děti potřebují spokojené rodiče. Rodičům dětí s postižením připravil osud nelehkou zkoušku a je úkolem všech (odborníků, příbuzných a kamarádů), aby dokázali těmto rodičům naslouchat, pochopit jejich potřeby a pomohli jim překonávat překážky, které jim osud připravil na jejich cestě životem. Vše by mělo vést ke spokojenosti jejich a hlavně jejich dětí. (Matějček, 1986)

5.2 Výchovné přístupy

Osobnost a postoj rodičů přispívá rozhodujícím způsobem k utváření sociálního a emocionálního prostředí v rodině. Primární vychovatel (rodič) působí na dítě nějakým výchovným postojem, a tento postoj souvisí se samotným vývojem osobnosti vychovatele. Hrají zde roli vlastní zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům, dosavadní citový a psychosociální vývoj, inteligence, osobní systém hodnot ale i konflikty, napětí a úzkosti, kterými rodič prochází ve svém vztahu k dítěti. (Matějček, 1992)

Výchovný styl znamená souhrn záměrných i spontánních způsobů chování, které rodič používá při výchově svého dítěte. Tradičně se uvádí tři základní výchovné styly a Langmeier a Krejčířová (1998) je shrnuli takto:

- Styl **autoritativní**, který je založený na neomezené moci rodičů. Bezpodmínečná poslušnost, tresty a příkazy. Podřízenost dítěte autoritě, vede k omezení vlastní iniciativy dítěte.
- Styl **liberální** je typický absencí hranic a pravidel. Dítě si dělá, co chce, rodiče mu ponechávají co největší volnost bez omezování jeho vlastní aktivity.
- Styl **demokratický** je jakýsi kompromis mezi výše zmíněnými směry. Nejdůležitější je zde respektování dítěte a jeho potřeb, ale rodič určuje hranice, dává mu možnost volby. Rodiče jsou dítěti partnery a komunikují s ním.

Matějček (1992) charakterizuje způsoby výchovy, které jsou pro vývoj dítěte nesprávné nebo přinejmenším problematické. Rozdělil je do dvou skupin na negativně laděné a pozitivně laděné.

Negativně laděné, mají spojitost s psychickou deprivací a subdeprivací:

- Výchova **zavrhující** – v mnoha případech je to skrytá forma nenávisti rodičů k dětem. Dítě je pro ně životní nezdár, hluboké zklamání, nebo když nesplňuje očekávání rodičů pro svůj tělesný či duševní nedostatek. Je často vědomě či nevědomě trestáno, omezováno či utlačováno.
- Výchova **zanedbávající** – častěji se objevuje ve skryté formě než ve zjevné. Je to výchova, kdy nedochází k naplňování potřeb dítěte a to pak psychicky i tělesně strádá. Může mít podobu lehkého zanedbání (jen některé potřeby) až po celkové zanedbání. Vyskytuje se častěji u rodin s nízkou socioekonomickou úrovní, v rodinách ngramotných rodičů, ale není to samozřejmě pravidlem. Děti jsou přetěžovány, ponechávány samy sobě, nevytvoří si vědomé povinnosti, neznají život s pravidly.

Pozitivně laděné problematické výchovné styly:

- Výchova **rozmazlující** – rodiče na dítěti až nezdravě citově lpějí, zbožňují jej. Chtějí, aby stále zůstalo dětsky roztomilé, aby nikdy nevyrostlo. Znemožňují

mu se osamostatnit, odstraňují mu všechny překážky a nekladou na něj žádné nároky. Tímto postojem rodič brzy ztrácí autoritu.

- Výchova **příliš úzkostná a příliš protektivní** – Rodiče na dítěti až nezdravě lpějí, ale tentokrát ze strachu aby se mu něco nestalo a neublížilo si. Příliš jej ochraňují, brání mu v činnosti, které se jim zdají být nebezpečné a stále ho omezují v různých aktivitách. Dítě nemůže projevit vlastní iniciativu v poznání, nemá volnost a nemůže projevit vlastní aktivitu je v permanentní frustraci.
- Výchova s **přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionismus)** – rodiče se až přepjatě snaží, aby jejich dítě bylo co nejdokonalejší ve všem. Často na děti přenášejí své neuspokojované touhy. Výsledkem bývá přetěžování dětí, kdy rodiče nezvládnou zhodnotit možnosti dítěte.
- Výchova **protekční** – rodiče se snaží, aby dítě dosáhlo hodnot, které oni považují za významné a výhodné. Ovšem záleží jim jen na hodnotách, nikoli na způsobu jakým se jich dosáhne. Nejde jim většinou o to, aby jejich dítě bylo dokonalé, ale aby se dostalo tam, kam oni chtějí. Odstraňují mu překážky, pracují za něj, ve všem mu pomáhají. U dětí s postižením si kompenzují svou úzkost a pocit viny. (Matějček, 1992; Matějček, 1986)

V rodinách s dítětem s postižením se nejčastěji objevují pozitivně laděné výchovné styly výchovy a je to dáno hlavně sebeobviňováním matek z postižení vlastního dítěte a snaha dítě uchránit před další nesnází. Ovšem přehnaným ochranným jednáním může u dítěte dojít k oslabení vlastní iniciativy, dítě se může stát nesamostatné a nejisté. V jiných rodinách zase neakceptují postižení dítěte a omezí s ním spojená a dítě přetěžují a neurotizují. Tohle může být důvodem maladaptace dítěte a pocitu nedostatečnosti. (Matějček, 1992; Marková, Středová, 1987)

Je důležité, aby se rodiče těchto výchovných stylů vyvarovali, nejdůležitější pro dítě je ho podporovat, vyrovnávat jeho nedostatky a aktivně mu pomáhat a rozvíjet jeho schopnosti. Za nejvhodnější výchovný styl u dítěte s postižením je takový styl, který akceptuje jeho postižení, klade na dítě přiměřené požadavky a akceptuje jeho možnosti i omezení. Takové dítě pak může rozvíjet vlastní potenciál a sociální vztahy. (Matějček 1986)

6 Přínos Matějčka pro speciální pedagogiku v kontextu současných poznatků

Zdeněk Matějček zemřel před šestnácti lety, ale jeho poznatky v oblasti speciální pedagogiky se využívají nadále i dnes, ať již nevědomě či vědomě.

V kapitole o rodině a dítěti je zmíněno, že pro dítě je důležité citově vřelé prostředí, zajištění pocitu bezpečí a jistoty. Tato informace je víc než pravdou a vždy bude. Dítě v jakékoliv době, ať už v minulosti či budoucnosti, potřebuje cítit lásku a že někam patří. Tohle je pro každé dítě to nejlepší a všichni rodiče by si to měli uvědomovat.

Důležitý pro spokojenou a šťastnou rodinu je i způsob jakým je dítě vychováváno. I zde platí, že zlatá střední cesta mezi autoritativním a liberálním způsobem výchovy je to nejlepší pro dítě. Naslouchat dítěti, dbát na jeho přání ale vždy v pravou chvíli zasáhnout a nastavit hranice. V dnešní době mnoho rodičů prahne po kariérním růstu a často si matky zkracují mateřskou dovolenou, aby mohly co nejdřív do práce. Dle Matějčka je to špatně, neboť nikdo nenahradí intenzivní lásku jedné pečující osoby, která je potřeba pro dobrý psychický vývoj dítěte, ať už matka, otec či náhradní rodič.

Kolektivní ústavní výchova je tady stále, na jednu stranu je to dobře, na druhou stranu jak poznamenal Matějček, je to místo psychického strádání dětí. Z tohoto důvodu byl zastáncem náhradní rodinné péče, která má své místo i v dnešní době a stále se propaguje. Dnes má v České republice čtyři podoby: adopci (tj. osvojení), poručenství, opatrovnictví a pěstounství. Stát se snaží i tuto problematiku stále zviditelňovat a podporovat. Například společnost Dobrá rodina, která se věnuje ochraně a podpoře dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Tato společnost hledá nové náhradní rodiče, připravuje a doprovází pěstouny i osvojitele, podporuje transformaci a snaží se tuto problematiku medializovat. Dále existuje dokumentární cyklus o pěstounské péči s názvem Rodiče napořád. Tento dokument ukazuje, jak se děti sžívají s novými rodiči, nebo jaká jsou úskalí náhradní rodičovské péče. Zároveň slouží jako posílení náhradní rodičovské péče, která by byla pro mnoho dětí z ústavní výchovy cestou k novým rodičům. Pro dítě je vhodné mít jednoho vychovatele, se kterým má vztah, vytvoří si k němu pocit jistoty. Ve výchovných zařízeních tohle není možné, pracovníci mají na starosti mnoho dětí, vlastní rodiny a další povinnosti, nemohou se naplno věnovat všem dětem, i když by mnohdy rádi chtěli.

Další kapitola pojednává o deprivaci a subdeprivaci. Tohle jsou stavy, které nechceme, aby se u dětí projevíly, ale bohužel se někdy projeví. Většinou u dětí z kolektivního zařízení a

to má za následkem závažné ohrožení psychického a sociálního vývoje. Mohou se projevit i u dětí, které žijí v rodině s rodiči, ale je zde problém, který vyvolá psychické strádání. Například když rodiče upřednostňují kariéru a tráví mnoho času v práci, děti pak posílají z jednoho kroužku do druhého a na konci dne si je vyzvednou, netráví s nimi žádný čas, nepovídají si, zajímá je přednostně práce. Nebo rodiče, kteří svou nepřítomnost doma nahrazují drahými dárky, dítě si kupují, to se zdá být chvíli spokojené a šťastné, neboť má věci, které vždy chtělo, ale přítomnost a lásku rodičů to nenahradí. Dítě si to začne uvědomovat, chybí mu dotek, láska a hlavně přítomnost rodičů. Děti si většinou přejí, aby se jim rodiče věnovali a netelefonovali u toho, neřešili práci, nákupy nebo úklid, aby je zapojili do svých činností a trávili s nimi společné chvíle.

Matějček byl významným spoluzakladatelem SOS vesniček, které mají své místo a smysl i v dnešní době. V České republice je to jedna z největších organizací, která napomáhá ohroženým dětem, aby i ony měly šťastné dětství. Po celém světě tyto vesničky bojují za dodržování práv dětí a za láskyplný domov pro všechny děti. SOS dětské vesničky poskytují celkem pět typů služeb. Pomáhají řešit krize, které by zabránily rodičům pečovat o děti, provozují krizové centrum, kde se dětem věnují 24hodinová péče, snaží se vytvořit rodinné prostředí (jedna teta-pečovatelka se zde stará maximálně o 4 děti). Také je zde služba, která pomáhá pěstounům širokou škálou služeb a odbornou pomocí. Nabízí také domy napůl cesty a nízkoprahová zařízení.

Kapitola o dyslexii pojednává o vzniku, příčinách, diagnostice a nápravě, ale nejdůležitější byla v této oblasti osvěta pro laickou i odbornou veřejnost. V dnešní době se o dyslexii ví, pracuje se s ní i s dětmi co dyslexií trpí. Ve své době Matějček poskytl cenné informace o problematice dyslexie nejen u nás, ale i v zahraničí. Šlo mu o to, dostat do podvědomí všech, že dyslexie tady je, což se mu povedlo. Dnes se o dyslexii ví mnohé a stále se její diagnostika a terapie vyvíjí. Je mnoho odborníků, kteří se touto problematikou zabývají a mají více možností a technologií v její nápravě.

Poslední kapitola se věnuje rodinám s dítětem s postižením. Matějček sepsal cenné rady, které byly, jsou a budou vždy pravdivé. Jedná se o rady, které uděluje rodinám dětí s postižením, radí rodičům jak se neuzavírat do sebe, jak o svém problému mluvit, jak dbát nejen na dobro dětí ale i na své. Tyto rady mají velký význam i v dnešní době. Také poukazuje na výchovné styly, které nedoporučuje používat při výchově dětí. Dbá v nich na blaho dětí i rodičů aby vedli co nejběžnější život v rámci jejich možností.

Matějčkův přínos pro speciální pedagogiku má stále nezastupitelnou roli, stále se prodávají jeho knihy (o výchově dětí, dyslexii o výchovných stylech) a jeho literatura se doporučuje.

ZÁVĚR

Zdeněk Matějček byl uznávaným psychologem, ale jeho práce výrazně ovlivnila i speciální pedagogiku. Cílem mé práce bylo zdokumentovat přínos českého psychologa Zdeňka Matějčka pro speciální pedagogiku. Připomenout a vyzdvihnout jeho zásluhy a představit je jak po stránce lidské, tak i po stránce profesní. Většina ho zná jako uznávaného českého psychologa, ale uznání a obdiv si zaslouží i jeho činnost pro speciální pedagogiku.

První kapitola se týkala nastínění života Zdeňka Matějčka a jeho nejdůležitějších okamžiků v životě. Je to určité studium na vysoké škole, kdy zaměnil studium literatury a plány stát se profesorem za studium psychologie. Jeho praxe v sociodiagnostickém ústavu, kde získával zkušenosti z oboru a seznámil se s Josefem Langmeierem. Ovládal mnoho cizích jazyků a to mu bylo přínosem po všech jeho cestách do zahraničí. Po odchodu do důchodu i nadále pracoval. Přednášel ve všech koutech republiky i mimo ni, a pracoval v poradně pro děti a rodiče.

Napsal také mnoho knih a publikací v oblasti speciální pedagogiky. Nejvýznamnější je asi kniha Psychická deprivace v dětství, která měla úspěch po celém světě. Svůj přínos prokázal i v knihách o dyslexii a mnoho jeho knih se zabývalo rodinou a výchovou dětí.

Druhá kapitola se zaměřuje na rodinu a dítě. Zdůrazňuje zde, jak je pro zdravý duševní vývoj dítěte důležité citově vřelé prostředí, že důležité pro dítě je naplňovat jeho základní psychické potřeby, aby rodiče a děti vytvořili jistotu a pocit bezpečí. Poukazuje zde také na to, že rodina je základ a výchova v kolektivním zařízení bude vždy místem psychického strádání. Proto vždy prosazoval náhradní a nevlastní rodiny.

Třetí kapitola se týkala deprivace a subdeprivace. Matějček spolu s Langmeierem sepsali dílo, které mělo velký úspěch nejen v naší zemi, byla to kniha Psychická deprivace v dětství. V této knize prokázali, že ústavní výchova představuje velmi závažné ohrožení psychického a sociálního vývoje dětí, a tyto důsledky pak děti provázejí až do dospělosti. Zcela neočekávaným, avšak pozitivním dopadem knihy bylo její uznání i v zemích, kde byla kolektivní výchova součástí státní ideologie. Velmi zdárným počinem byl i film Děti bez lásky, se kterým se jim podařilo prorazit i v mnoha cizích zemích a Matějček s ním objel celý svět, aby ho prezentoval. Díky knize i filmu začala tehdejší ústavní výchova slábnout. Tato kapitola pojednává i o tom, co deprivace je, jak vzniká i jaká jsou preventivní opatření. Také nahlíží na problematiku subdeprivace. Matějček byl významným spoluzakladatelem SOS vesniček, podporoval náhradní rodinnou péči a přispěl ke zlepšení úrovně ústavní péče u nás.

Čtvrtá kapitola byla věnována problému dyslexie. Jeho práce byla příspěvkem osvěty dyslexie pro veřejnost. Největší přínos to byl pro pedagogy, kteří se nejvíce podílí na čtenářských dovednostech svých žáků. Matějček svými výzkumy i praktickou činností poskytoval velmi cenné informace o problematice dyslexie nejen u nás, ale i v zahraničí.

Poslední kapitola je zaměřena na rodiny s dětmi s postižením, když se dozví o postižení svého dítěte a zažívají pocity šoku, úzkosti a tesku. Matějček sepsal cenné rady pro rodiče takovýchto dětí. Jak nezůstat uzavřen sám v sobě či doma a jak se začlenit do společnosti. Dále v této kapitole poukazují na výchovné styly, které se objevují při výchově dětí s postižením a nejsou zcela vhodné a rodič by se jich měl vyvarovat, aby bylo dítě šťastné.

Zdeněk Matějček byl výjimečný člověk, který toho vykonal mnoho, jak na poli psychologie, tak i speciální pedagogiky.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; MATĚJČEK, Z. 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-89-1

CIPRO, M. 2001. *Slovník pedagogů*. Praha. 1. Vyd. ISBN 80-238-6334-7

DUNOVSKÝ, J. 1971. *Proč a pro koho SOS vesnička v Československu?*. Praha: Novinář.

DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-192-5

DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. 1994. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-X.

ELBLOVÁ, M.; CHARVÁTOVÁ, H.; JANDOUREK, J. 1999. *Zdeněk Matějček: naděje není v kouzlech*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-350-1.

JIRÁSEK, J.; MATĚJČEK, Z.; ŽLAB, Z. 1966. *Poruchy čtení a psaní*. 1. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 1998. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-716-9195-X.

LANGMEIER, J.; MATĚJČEK, Z. 1986. *Počátky našeho duševního života*. Panorama

LANGMEIER, J.; MATĚJČEK, Z. 2014. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.

MATĚJČEK, Z. 1974. *Vývojové poruchy čtení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

MATĚJČEK, Z. 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství.

MATĚJČEK, Z. 1987. *Dyslexie*. 1. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

MATĚJČEK, Z. 1993. *Po dobrém, nebo po zlém?: O výchovných odměnách a trestech*. Praha: Portál. ISBN 80-85282-78-X

MATĚJČEK, Z. 1994a. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-853-8

MATĚJČEK, Z. 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25236-2

MATĚJČEK, Z. 1994b. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN: 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z. 2000a. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf. ISBN 80-85912-29-5

MATĚJČEK, Z. 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0519-7

MATĚJČEK, Z.; VÁGNEROVÁ, M. 2006. *Sociální aspekty dyslexie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1173-2.

MARKOVÁ, Z.; STŘEDOVÁ, L. 1987. *Mentálně postižené dítě v rodině*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

UČITELSKÉ NOVINY. 2004. *Laskavý Zdeněk Matějček*. roč. 107. Č. 38

Seznam elektronických zdrojů

BROŽ, R.; KUCHYŇOVÁ, Z. 2018. *Do výchovy jsem zasahoval hlasem i rukama. Příběhy slavných: dětský psycholog Zdeněk Matějček*. Děti a výchova. Dvojka. rozhlas [online] [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/do-vychovy-jsem-zasahoval-hlasem-i-rukama-pribehy-slavnych-detsky-psycholog-7580756>

CZECHDYSLEXIA.CZ. 2009. *Česká společnost "Dyslexie"*. Czechdyslexia [online] [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: <http://www.czechdyslexia.cz/index.html>

DYSLEXIAIDA.ORG. *Search Results for : history*. Dyslexiaida [online] [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: <https://dyslexiaida.org/?s=history+>

FOD.CZ. *Výzkum prof. Matějčka a kol.* Výzkum. Klokánek. Naše činnost. Domů. Fod [online] [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/nase-cinnost/vyzkum-prof-matejcka-a-kol>

IDNES.CZ, 2004. *Zemřel psycholog Zdeněk Matějček*. Idnes [online] [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zemrel-psycholog-zdenek-matejcek.A041026_150325_domaci_jan

JIRKŮ, I. 2003. *Neústupný Zdeněk Matějček*. Společnost. Revue. Idnes [online] [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/revue/spolecnost/neustupny-zdenek-matejcek.A030604_204709_lidicky_pol

MATĚJČEK, Z. 1999. *Výchovný styl jako stín vlastního dětství*. Výchova. Články. Rodina [online] [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek23.htm>

MATĚJČEK, Z. 2001a. *Co vedlo k obnovení pěstounské péče u nás*. Náhradní rodina. Články. Rodina [online] [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek1477.htm>

MATĚJČEK, Z. 2001b. *Kolébka učení o psychické deprivaci*. Číslo 6. Archiv časopisu. Časopis. Vesmír [online] [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2001/cislo-6/kolebka-uceni-psychicke-deprivaci.html>

MATĚJČEK, Z. 2001c. *Co (dětem) neříkat*. Výchova. Články. Rodina [online] [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek1555.htm>

MATĚJČEK, Z. 2000b. *Jak zvládat postižení vlastního dítěte*. Handikepování. Zdraví. Články. Rodina [online] [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek942.htm>

MATĚJČEK, Z. 2002. *Sourozenci a pěstounská péče*. Náhradní rodina. Články. Rodina [online] [cit. 2020-03-27]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek2634.htm>

NA PLOVÁRNĚ S MARKEM EBENEM – *Zdeněk Matějček*. TV. CT2. 23. 12. 2003 [online] [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/20352216037-na-plovarne-se-zdenkem-matejckem/>

POLANSKÁ, J. 2017. *Děti bez lásky: film, který změnil pohled na jesle*. Předškolní vzdělávání. Škola a učitelé. Články. Rodicevitani [online] [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <https://www.rodicevitani.cz/skola-a-ucitele/predskolni-vzdelavani/laska-na-pridel/>

SOS-VESNICKY.CZ. 1990. Historie. Sos-vesnický [online] [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: https://www.sos-vesnický.cz/o-nas/kdo-jsme/historie/?gclid=CjwKCAjw3-bzBRBhEiwAgnnLCpAZDs2jnWLFmiK03v_bqzdUcT2rriI_jMBjTHOkA_grQigKmNbFjhoC-9UQAvD_BwE

ZSDYSMOST.CZ. 2011. *Prof. Zdeněk Matějček*. Základní škola profesora Zdeňka Matějčka v Mostě [online] [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: <http://www.zsdysmost.cz/skola.html>

Anotace

Jméno a příjmení:	Kateřina FUSKOVÁ
Katedra nebo ústav:	Ústav speciálněpedagogických studií Univerzity Palackého v Olomouci
Vedoucí práce:	Mgr. Kateřina JEŘÁBKOVÁ, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Zdeněk Matějček a jeho přínos speciální pedagogice
Název v angličtině:	Zdeněk Matějček and his contribution to special education
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o největších přínosech Zdeňka Matějčka ve speciální pedagogice. První kapitola přibližuje života a dílo Zdeňka Matějčka. Druhá kapitola je zaměřená na rodinu, výchovu a základní psychické potřeby dítěte. Třetí kapitola se zabývá problematikou deprivace a subdeprivace. Čtvrtá kapitola pojednává o problematice dyslexie. Pátá a poslední kapitola je zaměřená na rodinu s dítětem s postižením.
Klíčová slova:	Rodina, psychické potřeby, deprivace, subdeprivace, výchova, dyslexie
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis concentrates on the Zdeněk Matějček's contribution to special education. The first chapter depicts his life and work, the second focuses on issue of family and basic psychological needs. Deprivation and subdeprivation are dealt with in the third chapter, dyslexia in the fourth. Last chapter is dedicated to the topic of families with children with disability. His contribution to special education in the context of present knowledge is summarised at the end of the thesis.
Klíčová slova v angličtině:	Family, psychological needs, deprivation, subdeprivation, education, dyslexia
Rozsah práce:	53 s.
Jazyk práce:	Český jazyk

